

Feminizam u hrvatskoj javnoj upravi

Košturić, Marina

Graduate thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:972047>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar za javnu upravu i javne financije
Specijalistički diplomski stručni studij javne uprave

Marina Košturić
Feminizam u hrvatskoj javnoj upravi
Završni rad
Mentor: izv. prof. dr.sc. Teo Giljević

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. PREDMET I CILJ RADA	1
1.2. IZVORI PODATAKA I METODE ISTRAŽIVANJA	2
2. RAZVOJ FEMINIZMA	2
2.2. DRUGI VAL	6
2.3. TREĆI VAL	8
2.4. EKOFEMINIZAM	9
2.5. CYBERFEMINIZAM	10
3. FEMINIZAM U HRVATSKOJ	13
3.1. FEMINIZAM U POLITICI	13
3.2. DRUŠTVENI POLOŽAJ ŽENA U REPUBLICI HRVATSKOJ	17
4. FEMINIZAM U HRVATSKOJ JAVNOJ UPRAVI	20
4.1. ANKETNI UPITNIK – KARLOVAČKA ŽUPANIJA	28
4.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	29
5. ZAKLJUČAK	38
LITERATURA	39
POPIS ILUSTRACIJE	42

FEMINIZAM U HRVATSKOJ JAVNOJ UPRAVI

Sažetak:

Feminizam se može definirati kao društveni pokret i svjetonazor koji se zalaže za unaprjeđenje položaja žena uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije (seksizma) i promicanjem rodne jednakosti u svim područjima života. Feminizam se javlja u 17. i 18. stoljeću, razvija se kroz tri vala te ekofeminizam i cyberfeminizam. Feminizam je svoje korijene u Hrvatskoj učvrstio u razdoblju socijalističke Jugoslavije. Pokret feminizam je usmjeren na rušenje patrijarhata i uspostavu matrijarhata. Hrvatska posvećuje sve više pažnje na ravnopravnost spolova, iako žene čine gotovo polovinu aktivnog stanovništva u odnosu na muškarce još uvijek se rijetko odlučuju na pokretanje poduzetničkih aktivnosti, na rukovodećim mjestima se nalazi nedovoljan broj žena. Žene u Republici Hrvatskoj imaju načelno prema zakonu jednake mogućnosti i prilike za napredovanje i dolazak na vodeće pozicije na svim razinama, međutim u praksi je situacija drugačija naročito u ruralnim sredinama. Usprkos svim preprekama, položaj žena u Hrvatskoj se je poboljšao, žene postižu viši stupanj obrazovanja te je velik broj žena zaposlen u javnoj upravi, najveći broj zaposlenih žena je u sudstvu.

Ključne riječi: *Feminizam, Feminizam u hrvatskoj javnoj upravi, Feminizam u Hrvatskoj, Položaj žena u politici, ravnopravnost spolova, rukovodeći položaj, plaća, žena*

Izjava o izvornosti

Ja , Marina Košturić, pod moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima osim onih navedenih u radu.

Marina Košturić, v.r.

1. UVOD

1.1. PREDMET I CILJ RADA

Iako je ravnopravnost spolova temeljno ljudsko pravo, da li se to pravo zaista provodi, da li su žene u ravnopravnom položaju sa muškarcima, da li politika i Crkva imaju pravo odlučivati o pravima žena i uskraćivati žene za određena prava? U današnjem društvu često se raspravlja o položaju žena, da li su žene ravnopravne i da li imaju isti položaj kao muškarci. Goruća je tema plaća žena i muškaraca odnosno da li muškarci imaju veću plaću od žena. Tema rada je feminizam u hrvatskoj javnoj upravi. Danas je veliki broj žena zaposlen u javnoj upravi ali i dalje ostaje pitanje koliko je žena na vodećim pozicijama te da li imaju iste plaće kao muškarci.

Pokret feminizam se javlja u 17. i 18. stoljeću. Od pojave pokreta feminizma do danas zabilježeni su značajni pomaci u položaju žena u društvu, međutim i dalje postoji značajan prostor u kome se položaj žena može poboljšati i unaprijediti. Smatram da se i dalje na žene gleda kao na „domaćice“ kojima je osnovna zadaća briga za kućanstvo i djecu te je i dalje u velikoj mjeri prisutan patrijarhalni odnos. Za ovu temu sam se odlučila zato što smatram da žene i dalje ne ostvaruju dovoljno prava iako je dana veliki broj žena zaposlen u javnoj upravi, smatram da položaj žena nije izjednačen s položajem muškaraca. Kroz ovaj rad ćemo vidjeti kako su se žene borile za svoja prava kroz povijest te položaj žena danas. Žene su kroz povijest napredovala, ostvarile su pravo na obrazovanje, pravo na zapošljavanje, čak je prisutan sve veći broj žena u politici. Žene stječu viši stupanj obrazovanja i veliki broj žena je zaposlen u javnoj upravi ali i kroz statističke podatke i mišljenje ispitanika, žene su manje plaćene u odnosu na muškarce, malo je žena na vodećim pozicijama. Smatram da su žene bolji lideri i ženama je mjesto u politici ali danas je vrlo mali broj žena na vodećim položajima, prema podacima Državnog izbornog povjerenstva na lokalnim izborima provedenim 2021. godine zabilježen je blagi porast žena u dijelu koji se odnosi na podnesenu kandidaturu kao i u dijelu koji se odnosi na ostvarene rezultate na provedenim lokalnim izborima u odnosu na izbore provedene 2017. godine te su tako na provedenim izborima izabrane dvije žene za županice (Martina Furdek-Hajdin Karlovačka županija i Antonija Jozić, Požeško-slavonska županija) dok u prethodnom četverogodišnjem razdoblju nije bilo žena na toj funkciji.

Kroz ovaj rad utvrdit ćemo da se je položaj žena popravio ali da su i dalje prisutne razlike između žena i muškaraca.

1.2. IZVORI PODATAKA I METODE ISTRAŽIVANJA

Prilikom izrade ovog rada korištena je literatura u kojoj je obrađen razvoj feminizma, korišteni su članci autora u koji se opisuje položaj žena u politici te statistički podaci prema kojima se utvrđuje razlika u plaćama žena i muškarac, broj žena zaposlenih u javnoj upravi te položaj žena u politici odnosno broj žena na vodećim položajima. Provedeno je anketno istraživanje na području Karlovačke županije. Anketirano je sto ispitanika, pitanja ankete su se odnosila na položaj žena, plaće žena te pitanje da li je ženama mjesto u politici. Anketno istraživanje će nam pomoći prilikom donošenja zaključka o položaju žena u hrvatskoj javnoj upravi, ravnopravnosti plaća u odnosu na plaće koje primaju muškarci, mogućnosti napredovanja žena na vodeće položaje te da li je ženama po mišljenju ispitanika mjesto u politici.

2. RAZVOJ FEMINIZMA

Feminizam dolazi od franc. *féminisme*, prema lat. femina što znači žena. Feminizam se može definirati kao društveni pokret i svjetonazor koji se zalaže za unaprjeđenje položaja žena uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije (*seksizma*) i promicanje rodne jednakosti u svim područjima života. Feminizam se može protumačiti i kao drugo ime za zahtjeve žena da imaju sva prava kao ljudska bića. „Feminizam ustraje protiv podjele rada u svijetu, prema kojoj su muškarci gospodari javne sfere- rada, sporta, rata, države- dok žene besplatno obavljaju mukotrpne kućanske poslove i sav teret obitelji nose na svojim leđima“¹

Feminizam započinje s prosvjetiteljstvom, modernom demokracijom i liberalizmom te s promjenljivim intenzitetom, taktičkim oblicima i temama javnoga djelovanja traje do danas. „S feminizmom započinje pripovijest o promjeni podređenog položaja žena. Na pitanje „Kada je počeo feminizam? Mogli bismo zaključiti da feminizam počinje kada se žene počnu svjesno, masovno i djelotvorno organizirati radi poboljšanja svoga položaja. Ali do tada su morala proći stoljeća i stoljeća. Vrlo, vrlo dugo sve se urotilo protiv bilo kakve mogućnosti organizirana feminističkog djelovanja.“²

---

¹Watkins S.A., Rueda M. i Rodriguez M., (2002) Feminizam za početnike, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, str.3.

²ibid, str.5.

Razvoj feminizma možemo pratiti kroz tri vala:

Prvi val feminizma obuhvaća period između 1800. i 1920. godine.

Drugi val feminizma obuhvaća period od 1960. do 1980. godine.

Treći val feminizma obuhvaća period od 1990. i traje do danas.

2.1. PRVI VAL

Pokret feminizam se javlja u 17. i 18. stoljeću, tada su se mnoge žene zalagale za ravnopravnost među robovima, naročito po pitanju obrazovanja i položaja žena u bračnim zajednicama. Mary Wollstonecraft se smatra začetnicom pokreta feminizam, objavom djela „Obrana prava žena (A Vindication of the Rights of Women)“ (1792.) u kojem se zalaže za ravnopravnost muškaraca i žena, ističući kako je pravo na jednakost elementarno pravo svake osobe a ne nešto što pripada muškarcu.

Uzrok nepravdnog i neravnopravnog položaja žena u društvu vidi kao posljedicu neznanja koje se može riješiti samo ulaganjem u bolji pristup obrazovanju. Njene ideju su usko povezane sa idejom prosvjetiteljstva koji je težio razumu i obnovi znanja. Tu je poveznicu M. Wollstonecraft izrazila riječima „Oslobodite ih, i ubrzo će one postati mudre i kreposne, kao što to i muškarci postaju sve više, jer napredak mora biti obostran, inače će nepravdi na koju je primorana polovica ljudske rase pribjegavati i one odgovorivši istom mjerom svojim ugnjetavačima“³

U prvom valu feminizma važno je utvrditi razliku između *feminizma i ženskog pokreta*. Iako je teško definirati ženski pokret, osnovna razlika između feminizma i ženskog pokreta leži u drugačijem fokusu. Ženski pokret se može promatrati kao skup socio- političkih pokreta, uglavnom fokusiranih na rodna iskustva žena, dok feminizam karakterizira konstantno i aktivno izazivanje patrijarhalnog društva te analiza rodne moći u muško- ženskom odnosu te se fokusira na poboljšanje položaja žena u društvu, vođene tim idejama stvorena je predrasuda o feministkinjama kao „ratobornim ženama“ koje napetost unutarnjih konflikata rješavaju u vanjskom prostoru.

---

³Mary Wollstonecraft, Obrana ženskih prava, Ženska infoteka, Zagreb 1999., str. 221-222.

Osnovna ideja feminizma je bila *ukidanje diskriminacije žena*.

Povijesno gledano razvoj feminizma se može pratiti od 16. stoljeća ali polazišne točke njegovog oformljenja treba tražiti u 19. stoljeću. Prvi pokreti žena formiraju se u Velikoj Britaniji i SAD-u te se širi u druge države. Prvi val je bio usmjeren na borbu za pravo glasa, obrazovanje, nasljeđivanje imovine te zaposlenje. Industrijska revolucija je dovela do borbe za ravnopravno zaposlenje, to je bio period u kojem je tehnološki napredak počeo zamjenjivati potrebu za konkretnom muškom radnom snagom. Razvoj industrijskog društva doveo je do promjena svjetonazorskih pitanja. Vrlo važnu ulogu je imala znanost a uloga Crkve je oslabila, što je utjecalo na tradicionalna uvjerenja. Engleska se smatra predvodnicom modernizacije.

U 19. stoljeću pojavljuju se prva organizirana djelovanja žena. Prvi val feminizma otvara pitanje građanskog društva i političkih prava koja bi trebali uživati svi bez obzira na spol. Bez obzira na razvoj tehnologija i društva, institucija braka i patrijarhat zadržali su primat. Brak se je shvaćao kao da su „muž i žena jedno odnosno to jedno je muž“, u tom razdoblju samo su neudate žene mogle biti dio javnog života. Pitanje emancipacije se nije promatralo odvojeno od pitanja bračnog ugovora. U tom duhu se razvija prvi vali feminizma, argumentaciju pronalazi u moralnim vrijednostima, te je u Engleskoj povezan s prostitucijom. Engleska se kao predvodnik modernizacijskih procesa ubrzano suočila sa neočekivanom žestinom kojom su *sufražetkinje* predvođene Emmeline Pankhurst tražile pravo glasa na izborima za parlament. Sufražetkinje (eng. *suffrage*-izborni glas) su kao što i sama riječ kaže, bile pripadnice pokreta za prava žena na glasovanje, ali i ravnopravnost spola u punom pravnom smislu riječi. „Prve su feministkinje bile mahom bijele i imućne žene čiji je aktivizam bio odobren od strane njihovih utjecajnih supruga/očeva. Neke od predstavnica prvog vala feminizma su Herriet Taylor Mill, Millicent Fawcett i Emmeline Pankhurst. One kao glavni argument u svojoj borbi za pravo glasa koriste „ženske“ vrline čestitost, nježnost, briga, smatrajući ako žene dobiju pravo glasa, država će biti uređena kao obitelj, pobrinuti će se da dođe do moralne i nacionalne obnove.“⁴

Obzirom da su prve poznate engleske feministkinje dolazile iz srednje ili više društvene klase nisu imale sluha za probleme sa kojima su se sretale žene ih nižih slojeva društva. U najlošijem položaju su se našle „moralno posrnule žene“ odnosno engleske prostitutke, obzirom

---

⁴ Povijest pokreta: Feminizam prvog vala; <https://www.libela.org/sa-stavom/8838-povijest-pokreta-feminizam-prvog-vala/>.

da je „Dekret o zaraznim bolestima“ policiji dozvolio da privode, pregledavaju te u slučaju bolesti zatvaraju prostitutke, malo žena je bilo spremno boriti se protiv takve odluke.

Sufražetkinje je predvodila Millicent Fawcett, dok je idejna vođa organizacije bila Emmeline Pankhurst s kćerima (Sylvia, Adela i Christabel Pankhurst) koja je ubrzo osnovala „Ženski društveni i politički savez“. Prema zahtjevima žena za sudjelovanje u političkom životu vlada je bila nepopustljiva. Bitno je istaknuti da iako su se borile za isti cilj, pravo glasa, često su nastupala iz nepomirljivih pozicija- militantnost jednih bila je u oprečnoj poziciji naspram pregovaračke taktike drugih.

Sufražetkinje predvođene E. Pankhurst su zbog nepopustljivosti vlade posegnule za radikalnim mjerama te su počele protestirati u javnom prostoru, razbijati prozore na javnim zgradama, razrezivati slike u galerijama, spaljivati kuće, ubacivati kiselinu u poštanske sandučice i presjecati telegrafске žice. Što je rezultiralo podjelom unutar pokreta, Millicent Fawcett je oko sebe okupila reformistički opredijeljene feministkinje a E. Pankhurst feministkinje koje se zalažu za radikalne pristupe. Iako su se mimoilazile u načinu borbe za svoja prava, većina ih se borila za seksualnu i moralnu reformaciju ljudskog roda, zbog čega se seksualnost i seksualna sloboda žena shvaćala vrlo regresivno.

Borba za ženska prava u drugom dijelu anglosaksonskog svijeta u SAD-u bila je teško opterećena rasističkom ideologijom. Nacionalna organizacija za žensko pravo glasa podržavala je rasističke elemente i iz krovne organizacije isključila je žene afroameričkog podrijetla. One su osnovala Nacionalnu asocijaciju obojenih žena. Različite strategije, rasna segregacija kao i činjenica da su iz borbe za pravo glasa bile isključene siromašne žene, dovele su do slabljenja feminističkog pokreta. Zbog teških životnih uvjeta, žene iz siromašnih slojeva su ostvarile prodor u javnu sferu koja je bila isključivo muški prostor prije drugih. Tako je u Francuskoj do 1914. godine radilo već 7,7 milijuna žena, a 1918. godine žene su predstavljale 40% ukupne radne snage.

Prvi svjetski rat je najvažnija prekretnica u prvom valu feminizma, nakon koje se radikalno mijenja pristup žena javnom prostoru. Suočene sa ratnim okolnostima, feministkinje stavljaju svoje ciljeve u drugi plan. Nedostatak muške radne snage doveo je do sve većeg zapošljavanja žena koje su jednako vješte i sposobne kao i muškarci. Ratni napor žena izravno se je odrazio na njihov položaj u društvu.

Dinamika ostvarivanja prava na glas je bila različita i uglavnom se ostvarila između dva svjetska rata. Žene se napokon priznaju jednako čovjekom kao i muškarci, s istim dostojanstvom i ljudskim pravima. Žene su osim političkog prava ostvarile jednakost u društvenom, ekonomskom, političkom, kulturnom, privatnom i javnom životu. To je ujedno bio i kraj prvog vala koji je ostvario svoj cilj, ravnopravnost žena.

2.2. DRUGI VAL

Drugi val je obilježila Simone de Beauvoir koje je 1948. objavila knjigu „Drugi spol“. S. de Beauvoir je izjavila „Ženom se ne rađa, ženom se postaje“⁵, pojam žene određuju društvene norme, a njih propisuju muškarci. „Beauvori kritizira takve uvjete u kojem se muškarac i žena razvijaju na način da žena dobiva attribute poput pasivnosti, ovisnost o muškarcu i inferiornosti. Sa takvim svojstvima žena nije rođena već ih stječe u muškom svijetu. Društvo na taj način nameće djevojčicama poslušnost i pasivnost kao poželjne vrijednosti kako bi ih se zaustavilo u razvoju vlastitih ličnosti.“⁶ Betty Friedan inspirirana djelom Beauvoir napisala je djelo *Ženska mistika*, kojom je započeo drugi val. *Ženska mistika* je dala ključne uvide u položaj žena u poslijeratnoj Americi a mistična ženstvenost poslužila je kao kodificirani pojam tog statusa. Friedan feminizam nije smatrala antimuškom orijentacijom već ideologijom korisnom i muškarcima i ženama. Tvrdila je kako spol nema veze sa ženskim pokretom koji je vezan isključivo za iste mogućnosti. Suprotno od stava Friedan je zastupala Kate Millett „Spolna politika“ (1970.), koja smatra da su patrijarhat i muška dominacija uspostavljeni na osnovi spola. Prevratničko u knjizi Millett je bila spolna politika koju B. Friedan nije željela u feminizmu. Millett je došla do tog koncepta definiranjem patrijarhata kao političke institucije. Kako je politika usko vezana uz moć, Millett odnos muškarca i žene definira kao politički i time uključuje pojam moći, te želi naglasiti kako jedna društvena skupina, muškarci, kontrolira drugu društvenu skupinu, žene, što ona smatra temeljnim obilježjem patrijarhata. Smatra da je obitelj glavna institucija muške moći pa stoga smatra da obitelj nije zasnovana na uzajamnoj ljubavi već je ugnjetavačka jer se u njoj ostvaruje muška spolna nadmoć. Kako bi se uklonila muška nadmoć, Millett smatra da je nužno dobaciti rod kakav je konstruirao patrijarhat.

---

⁵Simone de Beauvoir, *Drugi spol*, BIGZ, Beograd, 1982., str.11.

⁶*Ibid.*, str.24.

Usvajanjem ideje De Beauvoir o društvenoj konstrukciji ženstvenosti Millett je postavila ključnu razliku između spola kao biološke kategorije i roda kao društvene konstrukcije uvjetovane kulturom, tradicijom i društvenim odnosima.

Razdvajanje spola i roda u velikoj je mjeri odredilo dinamiku razvoja drugog vala. Spolom su definirane fiziološke karakteristike i anatomska razlika između žene i muškarca, dok je rodom označena društvena konstrukcija rodnih uloga. Kao temeljna konceptualna osnova feminizma proizašla je rodna jednakost. Rodna jednakost podrazumijeva ukidanje svih društvenih dimenzija između žena i muškaraca, bez obzira na biološke razlike, a na temelju pripadnosti ljudskoj zajednici. Drugi val nije socijalistički već je radikalniji od prvog vala.

„Kroz drugi val žene su uspjele probleme vezane uz odnos u braku i obitelji poput razvoda i nasilja pretvoriti u javni problem. Silovanje u braku, tjelesno zlostavljanje, psihičko zlostavljanje, vrijeđanje, ponižavanje i svi drugi oblici nasilja tek su sedamdeseti i osamdesetih godina priznati kao takvi. Izravni utjecaj na drugi val je imala seksualna revolucija koja je šezdesetih zahvatila zapadne države. Ženi je priznato pravo da sama odlučuje o rađanju djece, pravo na razvod, pravo na pobačaj i kontracepciju. Nestaju ženska prava, pojavljuje se rodna jednakost ili jednake mogućnosti. Iz tog koncepta reproducirala se rodno osviještena politika kao strategija za promicanje jednakih mogućnosti žena i muškaraca. Ta se politika javlja kao reakcija na androcentričnosti u institucijama i organizacijama unutar hijerarhije.“⁷

Problem se javlja kod ujedinjujućih načela i vrijednosti feminističke teorije izražene kroz pojam sestrinstva. Kao jedinstveno i zajedničko djelovanje žena u drugom valu, sestrinstvo je pružalo osjećaj pripadnosti i solidarnosti utemeljen na tipičnom ženskom iskustvu ženskom pogledu na svijet. Zbog toga se je feminizam sedamdesetih otvorio prema lezbijkama. „Ružičasta napast“, odnosno odnos feminizma i lezbijki bio je problematičan za vodeće feministkinje drugog vala. Feministkinje poput Betty Frieden nastojale su držati probleme heterogenih žena podalje od onih koji su opterećivali žensku gay populaciju. Smatrala je da ženski pokret nema nikakve veze sa lezbijstvom. Na nacionalnim feminističkim prosvjedima 1970. godine sudionice su bile zamoljene nositi lezbijске narukvice kao simbol solidarnosti, B.

---

⁷Mihaljević D., Feminizam- Što je ostvario?, Mostariensia : časopis za društvene i humanističke znanosti, Vol. 20 No. 1-2, 2016., str.162.-163.

Frieden je odbila. Što je dovelo do pitanja koji je smisao sestrinstva. Frieden je promijenila mišljenje ali je odnos feminizma i lezbijki ostao na razini političke korektnosti.

U drugom valu se intenzivira homoseksualni pokret te je posljedica toga bila promjena stava. Pokret osoba drugačijih seksualnih orijentacija utjecao je na shvaćanje važnosti seksualnosti u konstrukciji roda i rodnih odnosa.

2.3. TREĆI VAL

Treći val feminizma se javlja osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog stoljeća, kao reakcija na ono što su feministkinje osamdesetih godina smatrale nedostatkom drugog vala. „Riječ je prije svega o esencijalističkome pristupu ženi s kojom su se mogle identificirati većinom bjelkinje, heteroseksualne obrazovane žene pripadnice srednje klase.“⁸ Cilj feminizma je bila univerzalnost ali u takvom društvenom statusu nisu bile crne ali ni sve bijele žene. Crkinje su doživljavale rasnu diskriminaciju koje je dovela do izražene društvene stratifikacija a sve bjelkinje nisu bile obrazovane ni ekonomski situirane.

Slika žene je u zbilji bila vrlo heterogena. Esencijalističko promatranje seksualnosti kao prirodne, biološki neizbježne i nepromjenjive isključilo je drugačije seksualne orijentacije. Treći val feminizma je bio pod jakim utjecajem postmoderne te se je usmjerio na dekonstrukciju patrijarhalnog i heteronormativnog društva. Postmoderna smatra da jedinstven ljudski identitet na postoji, već identifikacije koje su kontekstualno društveno, socijalno i politički uvjetovane. Ovakav pokret u diskursu impliciran je uzročnim slijedom ljudskog razvitka izraženim jačanjem ekspresivnih vrijednosti kroz autonomiju i individualizam. Nove vrijednosti odražavaju postmoderni duh u kojem više nema apsolutnih pravila i moralnih principa, već je sve društveno konstruirano i relativno te se sve mora tolerirati. Treći val feminizma je pod utjecajem lingvistike i feminističke kritike jezika. Ključna uloga u lingvističkom pristupu feminizmu pripada američkoj feministkinji Judith Butler koja knjigom *Nevolje s rodom* (1990.) dubinski mijenja smjer feminizma. Kao predvodnica trećeg vala Butler rod smatra fluidnom i promjenjivom varijablom neovisnom od bioloških karakteristika osobe.⁹ Butler smatra da se

---

⁸Ibid , str.164.

⁹Ibid, str.165.

rodni identitet utemeljuje tek performativno i kao takav nije izraz ukupnosti onoga što čini ličnost i individualnost.

Rod je prema tome izvedba a ne ono što osoba zaista jest. Tradicionalni feminizam smatra Butler , pravi esencijalne greške u određivanju roda i spola kao prirodnih kategorija.

Treći val je potaknuo na dublje promišljanje rodnih i drugih društvenih odnosa. Problematiziranje rodnih odnosa smatra se najvećim napretkom unutar feminističke teorije jer su više ili manje odnosi dominacije a ne nejednakih značajki. Ideja o spolu kao konstrukciji po kojoj muškarac postaje muškarac jer mu je takav identitet nametnut jednako kao i ženi postala je prijeporna. Konceptom u kojem je spolna razlika postala irelevantna rodna teorija pomjera granice u poimanju bioloških odrednica seksualnosti a time i identiteta žene i muškaraca. Preobražaj se u društvenom pogledu obrazlaže moralom koji se usmjerava na čovjekovu emancipaciju, a protiv kršenja njegove autonomije individualne slobode. Isprepletenost s rodnom ideologijom posebno je problematična za feminizam jer mu oduzima njegovu jedinstvenu vrijednost. Kako naglašava D. Coole zbog toga je najvažnija distinkcija između borbe protiv dominacije i zahtjeva za ravnopravni pristup javnom prostoru od participacije feminizma u antagonističkim prostorima rodne ideologije. Treći val feminizma bavio se je ideološkim pitanjima zbog toga što se je to pitanje otvorilo u samoj jezgri problema o identitetu.

2.4. EKO-FEMINIZAM

„Teoretsko usmjerenje ekofeminizma utemeljeno je na historijsko/simboličkoj vezi žena s prirodom i kroz to demonstriranje njihova posebnog odnosa koji proizlazi iz međusobnog podržavanja interese između feminizma i ekologije. To međusobno približavanje interesa rezultat je činjenice da je u hijerarhijskoj patrijarhalnoj strukturi biće žena smještena negdje pri samom dnu hijerarhije, tj. između muškarca i ostatka prirode, pa struktura hijerarhije izgleda , u dvije moguće varijante, ovako: Na konceptualnoj i na simboličkoj razini, i žena i priroda su degradirane u dvije varijante, na niži stupanj hijerarhije bića u donosu prema muškarcu, što samo potvrđuje socijalni status i moć koju drže muškarci nad ženama i neljudskom prirodom.“¹⁰ Identifikacija žena sa prirodom proizlazi iz dvije varijante, veza između žena i prirode

---

¹⁰B. Galić, Ekofeminizam-novi identitet žene, Soc.ekol. Zagreb, Vol.8 (1999), No. 1-4 (41-55), str.44-45.

utemeljena je u ženskim reprodukcijским sposobnostima, s druge strane identifikacija žena s prirodom proizlazi iz ženske opresije i potčinjavanja žena.

Obzirom da dominacija nad ženama i prirodom leži u patrijarhatu, možemo zaključiti da je cilj i smjer ekološke prakse patrijarhat. Feminističke rasprave su uglavnom bile usmjerene na pitanja prioriteta koncepta patrijarhata ili dominacije.

Rasprava se vodila oko pitanja jesu li patrijarhat i dominacija neljudske prirode posljedica i proizvod dvaju potpuno različitih i odijeljenih konceptualnih i historijskih razvoja ili nisu. U prvom slučaju bi to značilo da emancipacija žena nužno ne vodi do emancipacije neljudskim svijetom i obrnuto u drugom slučaju. Ekofeminizam se svrstava u kulturni ekofeminizam i socijalni ekofeminizam, osnovna značajka je odbijanje pretpostavljene inferiornosti žena i prirode i superiornosti razuma, humaniteta i kulture. I žena i okoliš su ekocentrične, jer su i žene i priroda u istoj razini značajnosti, a budući su obje žrtve razvoja, očito je da povrjeđivanjem prirode vrijeđa i ženu. Kritičari smatraju da žene nemaju inherentnu bliskost s prirodom nego socijalno konstruiran odnos s prirodnim resursima, koji je različit za različite ženske socijalne grupe i za pojedinačne žene. Obzirom da žene nisu unitarna kategorija, njihov odnos prema prirodi odražava te međusobne razlike, kao i dinamiku demokratskih, političkih i ekonomskih odnosa te agroekosustava.

2.5. CYBERFEMINIZAM

„Prva polovica 90-tih bila je obilježena teorijskim utemeljenjem cyberfeminizma kao nove feminističke paradigme, koja se razvijala u dvije podvrste: 1) meki cyberfeminizam predstavnice koje su smatrale da su nove tehnologije kao i većina starih u osnovi muška oruđa koja održava stare odnose dominacije i isključivanja, te ih žene moraju preuzet i radikalno dekonstruirati, 2) tvrdi cyberfeminizam koji pokušava ukazati na fundamentalnu ženskost novih tehnologija, a vjerovanje da je tehnologija „muška stvar“ proglašava patrijarhalnim mitom.“¹¹

Tehnološka revolucija započeta primjenom i širenjem informacijsko- komunikacijskih tehnologija uvelike utječe na naše živote pa čak i u tranzicijskim zemljama kao što je Hrvatska koje sve manje zaostaju za razvijenim zemljama. U početku razvoja tehnologije, računalo i

---

¹¹ V. Janković, Cyberfeminizam između teorije i pokreta, Osvrt na Hrvatsku, Soc.ekol.Zagreb, Vol 18(2009.) No.1, str 5.

internet su bili privilegija imućnih i bolje obrazovanih slojeva društva međutim danas je to svima dostupno, odnosno računalo i internet su postali dio svakodnevnice bez kojih je nezamislivo.

Javlja se niz pitanja koja je potaknula digitalna revolucija a tiču se žena: od općenitog pitanja odnosa žena i tehnologije, preko pitanja o ulozi tijela i tjelesnosti u novom tehnološkom okruženju, do pitanja identiteta, konstrukcije roda i rodnih odnosa u virtualnim svjetovima koje sve više obitavamo, upravo ta pitanje čine okosnicu cyberfeminizma, teorijskog i aktivističkog pravca koji se javlja 90-tih godina prošlog stoljeća.

Legendarni esej Donne Haraway „Manifest za kiborga: znanost, tehnologija i socijalistički feminizam u 1980- tim“ naznačio je prekretnicu. Haraway u njemu nudi figuru kiborga kao ironičan politički mit u funkciji feminističkog prisvajanja tehnologije i nadilaženja rodne dvojnosti. Haraway tvrdi „ Krajem dvadesetog stoljeća, u našem mitskom vremenu, svi smo himere, terorizirani i načinjeni hibridi stroja i organizma, ukratko svi smo kirobzi“. Živimo u globaliziranom svijetu kojeg je kičma informacijski sustav. Svijet je međuovisan i premrežen raznim komunikacijskim mrežama, a život pojedinca i države ovisi o digitalnom protoku informacija. Obrazovanje, znanost i tehnologija će ženama uvelike pomoći na putu emancipacije.

Javlja se pitanje razlike između feminizma i cyberfeminizma. Verena Kuni je analizirajući Internet stranice feministkinja i cyberfeministkinja dala sljedeći odgovor: kod feministkinja starijih generacija u nazivima stranica vidljivo je oslanjanje na termine „žena“ ili imena iz povijesti i mitologije, iz čega se da iščitati potreba za konstruiranjem univerzalnog „ženskog“ identiteta a na temelju tog pretpostavljenog zajedničkog identiteta i osjećaja pripadnosti i podrške. Dok je kod cyberfeministkinja vidljiva upotreba ironijskog žargona koji se poigrava tim „muškim igračkama“ prepoznajući tradicionalna shvaćanja „ženskog identiteta“ kao već prestrukturirana muškim percepcijama ženskog.

Janković navodi kako je u Hrvatskoj 90-tih godina s jedne strane rat pustošio zemlju a autoritarna i nacionalistička vlast nametala retrogradne društvene trendove, dio civilnog društva okupljenog oko mrežne organizacije Antiratna kampanja Hrvatske/AKH bio je u mogućnosti koristiti najsuvremeniju komunikacijsku tehnologiju u organizaciji svojih aktivnosti. Janković smatra da su među članicama AKH-a važnu ulogu imale ženske organizacije poput Zagrebačkog ženskog lobbyja, Ženske infoteke i Centra za žene žrtve rata, te su organizacije

sudjelovale u korištenju i oblikovanja naprednih tehnologija kroz feminističke pokrete. Projekti elektronička konferencija „zamir/women“ na Zamir BBS-u i edukacijski projekt „Elektroničke vještice“ po svojoj su suštini cyberfeministički. Kao je 1990. godine bilo sve jasnije da će politički pregovori završiti oružanim sukobom, organizacije civilnog društva su se počele pripremati za nadolazeću katastrofu. Savarun- grupa za ekološka, mirovna, ženska i duhovna pitanje te Ženska grupa Trešnjevka 80-tih su bile prve nezavisne građanske inicijative, koje su počele razgovore o mogućim civilnim strategijama u slučaju izbijanja rata. Na temelju tih razgovora razvija se 1991. godine Antiratna kampanja Hrvatske/ARK koja se je zalagala za mirovna, medijska, ženska prava i ljudska prava. Zadaća organizacije je bila rad na mirovnom obrazovanju i zaštiti ljudski prava i održavanje dijaloga s drugom stranom. Jačanjem ratnih razaranja dolazi do prekida telefonskih linija kojima je išla komunikacija ARK s mirovnim organizacijama u Srbiji, Bosni i Hercegovini. ARK započinje suradnju s mnoštvom europskih mirovnih organizacija, početkom rata u bivšoj Jugoslaviji došlo je do građanske mobilnosti među europskim mirovnim, ženskim organizacijama i organizacijama za ljudska prava.

Eric Bachman, se povezuje s njemačkim hakerskim klubom čiji članovi predlažu tehničko rješenje koje će olakšati komunikaciju povezivanjem putem mreže BBS-ova. Bachman početkom 1992.g, donosi u Zagreb modem, kojeg priključuje na računalo i nastaje BBS Zamir-ZG. Janković smatra da Zamir predstavlja ogledni primjer kako nove tehnologije mogu dodat novu kvalitetu građanskim organizacijama, Zamir je postao jedan od prvih primjera globalnog novog fenomena- netaktivizma, kojeg možemo definirati kao aktivističku upotrebu informacijsko-komunikacijskih tehnologija kao sredstvo u zastupanju i promoviranju ciljeva civilnih inicijativa. Ženska infoteka 1994. uz pomoć dviju aktivistica pokreće pokret „Elektroničke vještice“, cilj pokreta je bio educirati što veći broj žena o osnovnim računalnim vještinama, naročito korištenje elektroničke pošte. Uloga edukacija nije bila samo prijenos vještina već i oslobodjenje žena od straha i niskog samopouzdanja u vezi korištenja tehnologije. Zamir/women i Elektroničke vještice su primjenjujući feminističke principe na oblikovanje mrežne komunikacije dobile mjesto prvih cyberfeminističkih pokreta u Hrvatskoj.

3. FEMINIZAM U HRVATSKOJ

3.1. FEMINIZAM U POLITICI

„Inicijativa za unaprjeđenje položaja žena u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji kao i samostalnim državama Sloveniji i Hrvatskoj nazivaju feminističkim pokretom.“¹²

Feminizam je svoje korijene u Hrvatskoj učvrstio u razdoblju socijalističke Jugoslavije. Za razliku od drugih istočnoeuropskih komunističkih država može se pohvaliti aktivnim i autonomnim feminističkim pokretom. Socijalizam je kao svoju osobitu vrijednost isticao ravnopravnost i jednakost žena. Uporabom pojmova „drugovi i drugarice“ htjelo se istaknuti i naglasiti jednakost ne samo po položaju već i po spolu.“¹³

To je dovelo do toga da su žene uz sve dotadašnje dužnosti i obveze dobile nove obveze, kako bi se to neugodno činjenično stanje prekrilo u javnosti je bilo potrebno stvoriti privid stvarne promjene položaja žena. Promidžbeno važna metoda svakako je bila uključivanje žena u politiku. Žene su u politici bile na nižim razinama političke hijerarhije, međutim socijalističko razdoblje je uspjelo usaditi u svijest žena a i muškaraca uvjerenje kako žena ima što tražiti u politici i treba biti proporcionalno zastupljena. Međutim do prave proporcionalne zastupljenosti nikad nije došlo. Položaj žena u politici uglavnom se koristio za obračun sa starim društvenim vrijednostima.

Politički gledano došlo je do raslojavanja društva koje je svoju homogenost do tada crpilo upravo na istovjetnosti društvenih i političkih stavova žena i muškaraca. Komunikacija između žena i politike više se nije odvijala posrednički preko muškaraca već su se politički tribuni izravno obraćali ženama.

U doba socijalizma društvo je još uvijek pod snažnim utjecajem patrijarhalnog mentaliteta te se taj oblik komunikacije ne rabi u potpunosti. Demokratskim promjenama i slabljenjem patrijarhalnog mentaliteta, komunikacija između žene i politike znatno osnažuje i dobiva konkretnu uporabnu vrijednost.

---

¹²M. Šinko, Nastanak i formativno razdoblje feminističkog pokreta u Sloveniji i Hrvatskoj, Političke analize : tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol. 9 No. 33-34, 2018., str.45,

<https://hrcak.srce.hr/205961>

¹³M. Jurič (2004.), Feminizam u Hrvatskoj zablude i obmane, Zagreb, DAN d.o.o., str. 154.

Feminizam ima vrlo visoku političku uporabnu vrijednost. Devedesetih godina, u doba stvaranja hrvatske države, u razdoblju Domovinskog rata feminizam nije dobrohotno gledao na procese koji su se zbivali u tom pravcu u društvu. Pojava autoritativnog šefa države Tuđmana, podsjećao je feminizam na anakrona razdoblja patrijarhalnih društvenih odnosa i političkih sustava. Feminizam je u Tuđmanovoj vlasti prepoznat kao konkurentska politička opcija. Između feminizma i Tuđmanovog režima postojale su temeljne ideološke razlike. Tuđmanovom vlašću izveden je kontrarevolucionaran prevrat, odnosno konzervativna revolucija dok je feminizam bio prepoznat kao nešto što je sa komunističkim ideolozima razgrađivalo temelje hrvatskog društva.

„Feminizam kao zamisao nije određen svojim deklarativnim ciljevima prava žena već metodama djelovanja. On je izrazito revolucionaran i u tome kontekstu isključiv i nesnošljiv prema neistomišljenicima. Po samoj mentalnoj strukturi liderica ta je zamisao vrlo agresivna jer počiva na nezadovoljstvu.“¹⁴

Od početka djelovanja u Hrvatskoj feminizam je za svoje revolucionarne interese vrbovao žene iz medija, a to čini i danas. Riječ je o procesu, o kulturno-intelektualnoj revoluciji koja polagano melje postojeći društveni poredak i vrijednosni sustav s ciljem nametanja drugačijih, svojih ideoloških modela. Feminizam je sredstvo, određena teorijska postavka za ulazak u prostor politike. Postojeću zakonsku regulativu jednakih prava za žene i muškarce proglašava deklarativnom, čiji je cilj prikrivanje stvarnih neravnopravnosti i nepravde. U javnosti se javljaju dva procesa, jedan koji vode i snaže sve institucije civilnog društva, feminističke i druge nevladine organizacije koje imaju snažan utjecaj na medije te stvaraju virtualnu sliku društvene nepravde. Drugi konzervativni i većinski ali u javnosti bitno manje prisutan, koji smatra da žene u Hrvatskoj nemaju ništa više ili manje problema nego muškarci a feminizam zamjećuju kao ideju koja sukobljava žene i muškarce a to nije ono što želi populacija u čije ime nastupa taj pokret. Mediji su ključ demokracije jer ono što nije u medijima, kao da se nije ni dogodilo. Promidžbena snaga feminizma je vrlo velika te stoga svaka vlas želi imati dobre odnose s tim pokretom, tim se želi stvoriti privid da je feminizam u funkciji razvoja demokracije. Međutim feminizam je u demokraciji samo zahvaljujući mreži civilnog društva u poziciji diktirati uvjete vladajućim politikama.

---

¹⁴ Ibid, str. 161.

Feminizam nema prepoznatljivu političku orijentaciju te se nalazi u suprotnoj poziciji u odnosu na Crkvu, naciju i patrijarhalne vrijednosti.

Feminizam se zalaže za ukidanje podijele na javno i privatno područje života kako bi se spriječilo da žene ostanu u toj privatnoj sferi. Time bi se žene ograničilo jer bi im bilo onemogućeno sudjelovanje u političkim temama. Međutim feminizam se nalazi u problemima zbog vrlo slabog interesa žena za politiku te kao krivaca za to nalazi u patrijarhalnom društvu. Za bolje razumijevanje razvoja feminizma u Hrvatskoj potrebno ga je sagledati u kontekstu širih svjetskih procesa odnosno globalizacije. Najjači argument feminističke ideologije je „neovisna kritička pozicija spram društva“. Postavlja se pitanje kako je moguće biti neovisan i umrežen u globalni, politički sustav civilnog društva. Feminističke udruge dižu glas protiv „nepravde“ što je identično i kompatibilno sa sustavom nevladinih organizacija civilnog društva. „Nepravde“ su uvijek usmjerene u dokazivanje neispravnosti postojećeg, tradicionalnog, patrijarhalnog društvenog ustroja. Feminizam je kroz svoj razvoj uvijek stajao na strani svih žena, međutim danas je situacija drugačija. Feminizam se zauzima za žene koje su se našle u odmetništvu u odnosu na muškarce.

Sukob među spolovima nije krajnji cilj te ideologije, feminizam određuje beskompromisna promjena društvenih odnosa. Feminizam se zalaže za stalne beskompromisne promjene društvenih odnosa.

Prikazivanjem pojedinih slučajeva obiteljskog nasilja odnosno pretučenih žena nastoji se društvu nametnuti grižnja savjesti te mu se podmeće odgovornost za pojedine tragedije, za koje je odgovorno patrijarhalno društveno uređenje. Kako se takve nepravde ne bi više događale potrebno je potpuno izmijeniti sustav i uspostaviti nove vrijednosti i odnose. Uspostava zakonske regulative kojom bi se ženama zajamčili uvjeti značajnijeg društvenog angažmana, povećala se nazočnost žena u svi relevantnim društvenim i poslovnim medijima je čista iluzija. „Javlja se „pink“ faza koju feministički ideolozi oštro kritiziraju zbog članstva koje se je okrenulo sebi i svojim potrebama te se naglašava potreba izrazitije političke orijentacije feminizma u Hrvatskoj koja bi propitivala osnove ideologije i vlasti. Toj „pink“ fazi zamjeraju snažnu tendenciju okretanja vlastitoj egzistenciji.“¹⁵

Cilj fundamentalističkog feminizma je osposobljavanje i regrutiranje novih aktivistica iz redova ženske studentske populacije. Feminizam nastoji kroz obrazovni program uvesti nove modele

---

¹⁵Ibid, str. 175.

znanja, propitivanje tema i razrješavanje vlastitih predrasuda, sve je usmjereno na „oslobođenje“ od patrijarhalnog svjetonazora. Želi se izvršiti udar na obrazovanje s ciljem da se obrazovanje usmjeri u drugom pravcu, odgoj mladih žena i muškaraca kojima bi zamisao feminizma postala fundamentalna životna opcija.

Pokret feminizam je usmjeren na rušenje patrijarhata i uspostavu matrijarhata. Današnje hrvatsko društvo kao i u drugim europskim državama je izrazito feminizirano. Feminiziranje Hrvatske ali i cjelokupne zapadne civilizacije, stvara institucionalne uvjete za matrijarhat.

„Stanje „nevidljivosti“ i marginaliziranosti ženskog pokreta, pitanje razvodnjavanja ženskog „kolektivnog identiteta“, koje se može u Hrvatskoj primijetiti u sadašnjosti, te pad važnosti ženskih ili rodni studija odražava u tom smislu krizu velikih društvenih pokreta koja je već devedesetih zabilježena u globalnim razmjerima.“¹⁶ Do problema dolazi zbog izostanka jedinstvenog cilja ili zajedničke platforme, kojima bi se žensko pitanje učinilo vidljivim i društveno relevantnim, glavni je razlog društvenog autsajderstva te profiliranja pluralnih ženskih akcija, u aktivizmu i akademiji. Podjela feministkinja na praktičarke i teoretičarke tj. aktivistice i akademkinje utjecala je na homogenost ženskog predstavničkog tijela i krah pokreta ne samo u anglosaksonskim zemljama i Europi već i u regionalnim zemljama.

Od devedesetih pa naovamo žensko akademsko djelovanje i konkretne društvene akcije su bile usmjerene na razvijanje mirovnih inicijativa, sanaciju ratnih posljedica, analizu kulturnog nasilja i nacionalnih ideologija te provođenje politike ravnopravnosti spolova te pisanje o ženskim temama kroz feminističku ili rodnu optiku. Pod vodstvom feminističke ili žensko aktivističke agende feminizam i društvene akcije postaju plodno tlo „javne akcije“ u kojem se ustanovljuje spolne i rodne diskriminacije žena i oblikuju se zahtjevi za društvenim promjenama. Javlja se nepovjerenje u političke institucije a s druge strane pojavljuju se organizacije civilnog društva. Stef Jansen u svojoj analizi kulture otpora na Balkanu primjećuje da je na bivšem jugoslavenskom prostoru upravo rat sredinom devedesetih dao polet feminizmu u kojem je „rod bio osnov otpora nacionalizmu“ ali i temelj ženskog mirovnog pokreta. Ženski aktivizam poslije razdoblja krize izazvane ratom i u širem kontekstu tranzicije obilježava predanost izgradnji civilnog društva kao emancipacijskog prostora za artikuliranje ženskih problema, stavova i zahtjeva prema trenutnoj politici. To je politika koja propituje zahtjeve za odanosti prema nacionalnim projektima te politika artikulacije multivokalnosti spolne, biološke, rasne, dobne i druge različitosti.

---

¹⁶S. Potkonjak, D. Arsenijević, A. Demiragić, J. Petrović, Između politike pokreta i politike znanja – feminizam i ženski/rodni studiji u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Sloveniji, *StudiaethnologicaCroatica*, Vol. 20 No. 1, 2008., str.60,<https://hrcak.srce.hr/29457>

Civilne inicijative postaju oblik građanskog djelovanja izvan i nakon jednokratnog demokratskog principa prenošenja odgovornosti za sudbinu zajednice na izabrane predstavnike vlasti, odnosno aktivnost građana izvan neposrednog političkog djelovanja kroz političke stranke.

„Transformacijska uloga ženskog dijela civilnog sektora bila je vidljiva u dijelovima ženske scene sve dok je proces artikuliranja problema generiran odozdo- iz ženske baze. Ženski aktivizam se je jedno vrijeme nametao kao posrednik glasova ženske civilne agende prema budućoj postignutoj državnoj politici ravnopravnosti spolova.“¹⁷

Ženske inicijative pokušavaju definirati probleme žena, aktivirati javnu svijest o problemima i potaknuti zakonodavnu reformu u smjeru pune prakse politike ravnopravnosti spolova.

3.2. DRUŠTVENI POLOŽAJ ŽENA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Danas je još uvijek postavlja pitanje „Da li dana u Hrvatskoj postoji rodna diskriminacija te u kojem segmentu je najviše prisutna? Provedeno je istraživanje po područjima kako bi se utvrdilo u kojem području je najviše prisutna rodna diskriminacija. Pokazalo se da je diskriminacija najviše prisutna u obiteljskom krugu, na radnom mjesto a neočekivano, najmanje u sferi politike. Istraživanje provedeno 1999. godine, provedeno je na studentima zagrebačkog sveučilišta. Željelo se istražiti kako tadašnji studenti gledaju na ulogu žena i muškaraca u društvu općenito, kako vide svoje roditelje te kako će njihovi odnosi izgledati u budućnosti. Obzirom da se je njihov odgoj odvijao u razdoblju socijalizma koji je obilježilo da su majke većinom bile jako zaposlene, roditelji su morali zajednički donositi odluke glede obitelji te su morali modernije organizirati obiteljski život. To je dovelo do ravnomjerne podjele zadaća u obitelji između žene i muškarca. Podjela zadataka u obitelji se je temeljila na zajedničkim zadaćama i tipično ženskim poslovima. U zajedničke poslove su spadali: zarađivanje za život, briga oko djece i odgoja, briga za financijske poslove, plaćanje računa, briga za starije članove, organizacija obiteljskih proslava, bavljenje sportom te usavršavanje u profesiji. Tipični ženski poslovi su bili: kuhanje, pranje, glačanje, odlazak dječjem doktoru ili na školske sastanke. Dok je politička aktivnost uglavnom ostala muška zadaća. Također je postojala i razlika u količini i strukturi korištenja slobodnog vremena.

---

¹⁷Ibid, str.66- 67, <https://hrcak.srce.hr/29457>

Kritičnost je pokazivala korelaciju s modernijim shvaćanjem društvenog položaja žena, što se moglo iščitati kroz težnje za jednakim zapošljavanjem, bez obzira na spol, jednaku mogućnost napredovanja na radnom mjestu te podrška ženama na najvišim političkim pozicijama. Međutim tradicionalisti izjavljuju da je ženama mjesto u kući gdje se trebaju brinuti o kućanstvu i odgoju djece, da bi za položaj žena u društvu trebao biti presudan utjecaj crkve, da žene uopće nisu rođene za politiku te da im ne treba ostavljati slobodu odlučivanja o pobačaju.

Istraživanja Ivane Jugović i Željka Kamenova o promjenama u roditeljskim ulogama u Hrvatskoj, pokazalo je da do promjena dolazi postepeno i u kvantitativnom i u sadržajnom pogledu. Prema podacima iz 2007. godine o podjeli poslova među partnerima, kao što je briga o djeci i kućanskim poslovima te zajedničko odlučivanje u izrazitoj je vezi s osjećajem zadovoljstva u braku, naročito kod žena. Prema stavu 87% ispitanika poslove vezane za kućanstvo, za brigu o djeci te starijim osobama obavljaju žene.

Istraživanjem provedenim 2016. godine željelo se utvrditi da li je došlo do promjena u podjeli uloga. Polazi se od hipoteze prema kojoj mlada, obrazovana populacija danas u društvu prepoznaje modernije vrijednosti, odnosno ulogu žene i muškarca „izvan doma“, odnosno uključenost žena i muškaraca u sve vrste zanimanja (odgoj i obrazovanje, administrativno-tajničke poslove, sudstvo, medicina, znanost, direktorsko-menadžmentska, IT zanimanja te politika) te podjednaka uključenost u usavršavanje profesije, zarade za život, bavljenje sportom i rekreacijom te politikom. Dok se „u domu“ uloga uključenosti žena i muškaraca promatra s obzirom na uključenost u kućanske poslove, odgoj djece, odlazak dječjem liječniku i na roditeljske sastane te briga za starije članove.

Odgoj i obrazovanje, administrativni i tajnički poslove promatrani su kao tipična ženska zanimanja dok su direktorski poslovi, sudstvo te politika određeni kao tipično muški poslovi. IT sektor, medicina i znanost su primjereni podjednako za oba spola. Kroz istraživanja došlo se je do zaključka da se gubi podjela na tipično „ženski“ i tipično „muški“ poslovi te se smatra da su spomenuta zanimanja podjednako primjerena za oba spola.

Briga oko zarade, usavršavanje i napredovanje je podjednaka zadaća kod žena i muškaraca kao i bavljenje sportom dok je politička aktivnost ostala „muška“ a kućanski poslovi i briga za djecu i obitelj „ženska“ zadaća.

Podjela na „ženske“ i „muške“ ulogu najviše je prisutna u obitelji, međutim i tu je došlo do primjene jer žene posvećuju sve više vremena sebi i počinju se baviti osobnim izgledom, što dovodi do pojave stereotipa o ženi koja bez obzira na obitelj i zaradu mora lijepo izgledati.

Razmišljanja studenata na kojima je provedeno istraživanje 2016. godine o njihovoj budućoj obitelji je da ne razmišljaju o većem broju djece od dvoje, preferiraju naizmjeničnu brigu o djeci te smještanje djece u dječji vrtić. Studenti su okrenuti k obitelji modernijeg karaktera, stavljaju važnost zaposlenja i napredovanja na prvo mjesto, čuvanje i brigu o djeci prepuštaju dječjim vrtićima i podržavaju zajedničku brigu oko odgoja djece.

Politika postaje aktivnost u kojoj podjednako sudjeluju i žene i muškarci. Možemo zaključiti na osnovi istraživanja provedenog 2016. godine na studentima da se zanimanja tj. poslovi, zaposlenja, napredovanja, usavršavanja sve manje dijele na „muška“ i „ženska“, već dolazi do podjednake zastupljenosti žena i muškaraca na određenim poslovima, takva je situacija u javnoj sferi. U privatnoj sferi je ostala ista situacija kao i prije, žene preuzimaju brigu oko kućanskih poslova brigu oko odgoja djece, odlazaka liječniku, na roditeljske sastanke te brigu oko starijih članova obitelji. Položaj žena u javnoj sferi tj. „izvan doma“ je znatno poboljšan dok je u privatnoj sferi i dalje prisutna podjela poslova na „ženske“ i „muške“. Težnja studentica je da u budućnosti položaj žena i muškaraca kako izvan obitelji tako i unutar obitelji bude izjednačen.

Pokazatelji razvijenosti neke zemlje osim zdravlja stanovništva, obrazovanosti, rezultata na području planiranja obitelji, kvalitete prehrane i slično je svakako i položaj žena u društvu, s naglaskom na položaj u procesima političkog odlučivanja. O položaju žena govore godišnja UNICEF-ova izvješća, koja ilustriraju stanje ne samo u industrijski razvijenim dijelovima svijeta već i najslabije razvijenim i najsiromašnijim zemljama. Razlike u kojima žene žive i djeluju u tim zemljama su nam od prije poznate. U zemljama koje su još u razvoju položaj žena je još uvijek ozbiljna tema. Diskriminacija se ne smanjuje već poprima puno grublje oblike, koji kulminiraju u tjelesno sakaćenje, manje vrijednu prehranu, nedovoljno brige oko zdravlja ženske populacije. Na tom području je još uvijek upitna sama egzistencija žena obzirom na iznimno loše uvijete preživljavanja te možemo zaključiti da tu žene neće tako skoro sudjelovati u javnom i političkom životu.

U uspostavljenim industrijskim društvima konstantno se bilježi poboljšanje položaja žena, uz određene iznimke i tempo. Međutim žene se i dalje suočavaju sa nedovoljnom zastupljenosti u nizu profesija naročito visokorangiranih, a o sudjelovanju u političkom životu

se puno rjeđe govori, žene su potplaćene u odnosu na muškarce te vrlo rijetko prisutne u timovima koji upravljaju i odlučuju o sudbini poduzeća. U privatnom životu se žena nalazi u ulozi domaćice koja preuzima brigu oko djece te dodatnim izvorima prihoda. U tranzicijskim zemljama situacija je slična, položaj žena i dalje je loš. Postoji veliko ne povjerenje u sposobnost žena da sudjeluju u političkom životu.

U socijalističkim zemljama bila je preporuka odnosno direktiva da se u proces političkog odlučivanja uključi što više žena, što je dovelo do visokog postotka žena u parlamentu na Kubi i Kini.

U Hrvatskoj između 1952. i 1965. godine bilježimo nagli zamah u gospodarskom razvoju što je rezultiralo otvaranjem niza radnih mjesta za žene, škola i fakulteta te su žene izašle iz sfere privatnosti i uključile se u političko djelovanje. Međutim situacija se mijenja 1965. godine kada je došlo do zastoja u gospodarskom razvoju te je zabilježen nagli pad broja žena u politici. Zamjena socijalističkog sustava novim višestranačkim sustavom značila je za žene divovski korak unatrag. Postotak žena u hrvatskom parlamentu 1993. godine je bio niži od 7%, bitno je naglasiti da se zemlje zapadne Europe intenzivno bave ulogom žene u društvu, boreći se za njihov što viši status u području javnog djelovanja. Tako je 1994. u švedskom parlamentu od četrnaest članova kabineta, devet ministarskih položaja pripalo ženama a tek pet muškarcima. U SAD-u 1971. godine osniva se „National Women’s PoliticalCaucus“ radi ostvarenja reprezentativnosti žena u vladi. U svakoj državi je osnovan savjet sa 25 žena čije je uloga bila briga za konkretne probleme kandidatkinja na izborima. Osniva se sve veći broj organizacija čije je cilj bio prikupljanje financijske pomoći za žene kandidatkinje što je bilo vrlo važno iako nedovoljno za postizanje cilja. Pozitivna strana postojanja tih organizacija je to što pokušavaju pomoći ženama koje žele sudjelovati u političkom odlučivanju te im podiže samopouzdanje, entuzijazam, ulijeva optimizam u pogledu ishoda. Rezultat tih akcija je bio povećanje broja žena u američkom parlamentu sa 5% iz 1987. godine na 11%. U tranzicijskim zemljama izostaje bilo kakav pokušaj intervencije u korist sudjelovanja žena u političkom odlučivanju te je u tim zemljama vrlo niska stopa sudjelovanja žena u političkom odlučivanju.

4. FEMINIZAM U HRVATSKOJ JAVNOJ UPRAVI

Ravnopravnost spolova temeljno je ljudsko pravo koje podrazumijeva ukidanje svih oblika diskriminacije i uspostavljanje jednakih mogućnosti za žene i muškarce. Uspostava ravnopravnosti održava razvoj i temeljne vrijednosti nekog društva u cjelini te predstavlja težnju svakog demokratskog i pravednog društva, promicanje načela ravnopravnosti spolova usmjereno je prema učvršćivanju ravnopravnosti žena i muškaraca u svim područjima ljudskog djelovanja, pri čemu se naglasak stavlja na podizanje svijesti o potrebi pune jednakosti žena i muškaraca, osvješćivanje žena o njihovom položaju u njihovim sredinama te usklađivanje položaja žena sa standardima zaštite ljudskih prava.

Među općim ciljevima i sastavnicama politike Europske unije je osiguranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce te suzbijanje diskriminacije. Napori nacionalnih politika trebaju biti usmjereni na promicanje ravnopravnosti spolova u političkom, socijalnom, gospodarskom, kulturnom i javnom životu, pri čemu se unaprijeđenje promicanja i zaštite ljudskih prava i prava žena ogleda u stvaranju jednakih mogućnosti na tržištu rada, uvođenju rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja, uravnoteženju sudjelovanja žena i muškaraca u procesima odlučivanja, suzbijanje svih oblika nasilja nad ženama, unaprijeđenje sustava zdravstvene zaštite žena te stalno osnaživanje i podupiranje institucionalnih mehanizama i metoda provedbe politike jednakih mogućnosti.

„Hrvatska povelja o raznolikosti pokrenuta je 2017. godine kao jedan od rezultata projekta I.D.E.A.S. (Innovation.Diversity.Economy.Awareness.Success.) sufinanciranog iz programa Europske unije za pravosuđe. Cilj projekta je promicanje i provedba načela raznolikosti, nediskriminacije i poštivanja ljudskih prava stvaranjem i razvojem Povelje za privatni i javni sektor. Potpisivanjem povelje organizacije se obvezuju provoditi politiku raznolikosti i nediskriminacije u svom radnom i poslovnom okruženju nizom mjera. Povelju je potpisalo 59 organizacija od koji su sve uglavnom velike privatne tvrtke i samo nekoliko organizacija javnog sektora. Povelju nije potpisala niti jedna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, od tijela državne uprave potpisnik je samo Ured pučke pravobraniteljice.“¹⁸

---

¹⁸ Vukojičić Tomić T., Manojlović Toman R., Lopižić I., Upravljanje razlikama u javnoj upravi: Pristupi, primjeri dobrih praksi i stanje u Hrvatskoj, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. XII No. 1., 2021., str. 319.-320. <https://hrcak.srce.hr/260608>

Prepoznavanje vrijednosti neiskorištenog potencijala polovine svjetske populacije ženskog spola i uočavanje specifičnih karakteristika žena značajnih za učinkovitost obavljanja organizacijskih poslova utjecali su na porast uključivanja žena u obavljanju menadžerskih poslova. Žene menadžeri zauzimaju pozicije na različitim razinama organizacijske hijerarhije u menadžmentu koji omogućuje lakše i općenito bolje rukovođenje organizacijama.

Razlika između muškog i ženskog stila vođenja polaze od karakteristika muškog stila vezanog za tradicionalno muška svojstva, primjerice agresivnost, racionalna analiza, kompetitivnost i konkurencija, te karakteristika ženskog stila povezanog s tradicionalno ženskim svojstvima kao što su poticanje, otvorenost, fleksibilnost, razumijevanje, senzibilnost, empatija i izgradnja konsenzusa. Komuniciranje i dogovaranje sa zaposlenima predstavlja jezgru ženskog načina vodstva. Žene menadžeri neposredno djeluju s podređenima, potiču ih na participaciju, dijele s njima moć i informacije a zaposlenici se zbog toga osjećaju važnim i sastavnim dijelom organizacije. Žene se smatraju obzirnijima, tolerantnijima, otvorenijima, zainteresiranim za druge, lakše rješavaju konflikte, pravednije su prema podređenima, lakše i brže priznaju svoje pogreške. Žene sa sobom u organizaciju unose ugodno radno ozračje i timski rad, a stil vodstva karakterističan za žene rezultira povećanim zadovoljstvom poslom od strane zaposlenih, što u konačnici utječe na produktivnost cjelokupne organizacije.

Prema razinama menadžmenta, žene su još uvijek u najvećem broju slučajeva na nižim i srednjim razinama menadžmenta, dok je na vrhovnim menadžerskim pozicijama i dalje izražena vertikalna segregacija, tj. podjela poslova s obzirom na hijerarhijska razine na muške poslove na višim hijerarhijskim razinama i na podjednako muške i ženske poslove na srednjim i nižim razinama menadžmenta. Kao glavni razlog nemogućnosti dolaska žena na vodeće pozicije navode se nejednake šanse kod zapošljavanja, isključivanje žena iz neformalnih mreža unutar tvrtke, predrasude o slabijim sposobnostima žena menadžera, nefleksibilno radno vrijeme, nedostatak ženskih uzora. Sve te elemente možemo objediniti pod zajednički naziv *stakleni strop*. Prema Prijić- Samaržiji i sur. ti uzorci se mogu kategorizirati u tri skupine: povijesne i suvremene uzroke, uzroke na razini društvenog sustava, institucija ili pojedinaca te uzorke koje treba tražiti u ponašanju muškaraca i žena. Broj žena koje zauzimaju menadžerske pozicije se povećava ali pristup liderskim pozicijama za žene je još uvijek ograničen. Europska komisija je 2007. godine predstavila izvješće o nejednakosti plaća između muškaraca i žena, u kome je istaknuto da su žene za isti posao plaćene u prosjeku 15% manje od muškaraca. Najveće

razlike u plaćama su zabilježene u državama poput Cipra, Slovačke, Estonije, Njemačke i Velike Britanije dok su najmanje razlike na Malti i u Portugalu.

Hrvatska posvećuje sve više pažnje na ravnopravnost spolova, iako žene čine gotovo polovinu aktivnog stanovništva u odnosu na muškarce još uvijek se rijetko odlučuju na pokretanje poduzetničkih aktivnosti, na rukovodećim mjestima se nalazi nedovoljan broj žena, dok su žena u vrhovnom menadžmentu još uvijek iznimka.

Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova iz 2008. godine proširene su osnove zabrane diskriminacije na područje zapošljavanja i rada, uveden je sustav kvota za izbore na svim razinama, unaprijeđen je sustav sudske zaštite od diskriminacije i osnovano nezavisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova čime su se redefinirale i proširile ovlasti i djelokrug pravobraniteljice za ravnopravnost spolova sukladno obvezama u preuzimanju pravne stečevine Europske unije. Uz Zakon o ravnopravnosti spolova i Ustav u Hrvatskoj su stvoreni uvjeti za postizanje uravnoteženosti muškaraca i žena na svim društvenim razinama. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u Hrvatskoj je 2011. godine provela istraživanje o podzastupljenosti žena na rukovodećim pozicijama nad 500 najvećih i najuspješnijih trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj. Rezultati istraživanja su pokazali da su žene značajno a često i izrazito, podzastupljene na rukovodećim pozicijama koje su uključivale vrhovni, srednji i niži menadžment. U okviru Progress projekta „Uklanjanje staklenog labirinta- jednakost prilika u pristupanju pozicijama ekonomskog odlučivanja“ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske 2014. godine provela je kvantitativno istraživanje o zastupljenosti žena i muškaraca u upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima na hrvatskom tržištu. Istraživanje je provedeno nad 500 trgovačkih društava. Rezultati istraživanja su pokazali da su žene izuzetno podzastupljene u upravljačkim tijelima istraženih trgovačkih društava na hrvatskom tržištu, i to u tijelima upravljačke razine (uprava, upravni odbor i nadzorni odbor) u 2014. godini udio žena je bio 24,25% a udio muškaraca 75,75%. U upravnim tijelima društava koja su sudjelovala u istraživanju žene čine 25,40% a muškarci 74,60%, dok u nadzornim odborima žene čine 22,66% a muškarci 77,34%. Istraživanje provedeno 2015. godine o zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u sustavu državne uprave temelji se na pregledu internetskih stranica tijela državne uprave, gdje je utvrđeno da se spolno razlučeni podaci o dužnosnicima i dužnosnicama te rukovodećim državnim službenicima i službenicama ne vodi na način da su statistički odnosno brojčano izraženi, već da u pravilu sva tijela državne uprave imaju na svojim stranicama

istaknute osobe koje se trenutno nalaze na vrhu upravljačke hijerarhije. Rezultati su pokazali da unatoč ukupnom omjeru 40% - 60% u skladu s općim normama na tržištu rada je uočljiva vertikalna segregacija po spolu tj. što je veća hijerarhijska razina, udio žena je niži. U usporedbi s 40% žena u ukupnom broju državnih dužnosnika, dužnosnica u tijelima državne uprave samo 21% žena je na poziciji čelnice tijela državne uprave.

Prema podacima Zavoda za statistiku o prosječnim mjesečnim plaćama za prvo i drugo tromjesečje u 2022. godini prema spolu utvrđen je porast neto plaća i za muškarce i za žene. U prvom tromjesečju neto plaća za muškarce je iznosila 7.714,00 kuna a za žene 7.205,00 kuna odnosno za muškarce je zabilježen porast plaće za 6,2% u odnosu na isto razdoblje prethodne godine a za žene 5,9%. U drugom tromjesečju 2022. godine neto plaća za muškarce je iznosila 7.919,00 kuna a za žene 7.337,00 odnosno porast plaće za muškarce je iznosio 7,7% a za žene 7,1% u odnosu na isto razdoblje prethodne godine. Možemo utvrditi prema podacima Zavoda za statistiku da je i dalje prisutna razlika u visini plaća između muškaraca i žena, u prvom tromjesečju razlika između plaća je iznosila 6,60% a u drugom tromjesečju je bila 7,35%.

Određeni napredak je zabilježen i u području politike tj. u području političke participacije žena ali i dalje je prisutna podzastupljenost spola u procesima donošenja javnih i političkih odluka tj. u obnašanju predstavničke i izvršne vlasti izuzev sudske, na nacionalnoj i lokalnoj razini. Najveći pomaci su u unaprjeđenju normativnog okvira, te su novim Zakonom o ravnopravnost spolova uvedene kvote u izbornu zakonodavstvo te je tako preuzeta definicija Vijeća Europe o osjetnoj neuravnoteženosti jednog spola u tijelima javnog i političkog odlučivanja i propisana obveza političkim strankama i drugim ovlaštenim predlagateljima uvrštavanja najmanje 40% podzastupljenog spola na izborne liste za sve razine izbora.

Određivanjem kvote nastoji se omogućiti uključivanje žena u politiku, obzirom da su u prošlosti bile marginalizirane, obespravljene ili ušutkane. Iako kvote imaju puno zagovornika, imaju dosta i protivnika jer se smatra da su žene izabrane samo zato što su žena a ne na osnovi svoga znanja i sposobnosti. Također postoji mogućnost da budu izabrane žene koje ne posjeduju kvalifikacije. Ono što možemo zaključiti da usprkos 40% kandidatkinja na listama, one uglavnom ostaju na dnu liste.

Osvrćući se na lokalne izbore provedene 2013. i 2017.g. možemo zaključiti da dolazi do laganog porasta broja žena dužnosnica, međutim žene su uglavnom bile izabrane za zamjenice.

Prema podacima Državnog izbornog povjerenstva na lokalnim izborima provedenim 2021. godine zabilježen je blagi porast žena u dijelu koji se odnosi na podnesenu kandidaturu kao i u dijelu koji se odnosi na ostvarene rezultate na provedenim lokalnim izborima u odnosu na izbore provedene 2017. godine. Naglašen je porast od 9,7% u kandidaturama za funkcije zamjenika gradonačelnika/ce odnosno načelnika/ce, a i porast od 9,5% za funkciju županice te su tako na provedenim izborima izabrane dvije žene za županice (Martina Furdek-Hajdin Karlovačka županija i Antonija Jozić, Požeško-slavonska županija) dok u prethodnom četverogodišnjem razdoblju nije bilo žena na toj funkciji.

U aktualnom sazivu Hrvatskog sabora, zastupnica je 31,78%, odnosno 48 zastupnica. Prema statističkim pokazateljima Hrvatskog sabora, o podacima aktivnih zastupničkih mandata, prema obrazovnoj strukturi 39 žena od 48 ima završenu visoku stručnu spremu dok je sa visokom stručnom spremom u Hrvatskom saboru 76 muškaraca od ukupno 103. U usporedbi sa svjetskim prosjekom i prosjekom nacionalnih parlamenata država članica, zastupljenost žena u Europskom parlamentu je iznad prosjeka 40,2% te je u konstantnom porastu. Od ukupno 11 zastupnika iz Hrvatske, u zadnjem sazivu iz 2019. godine, u Parlamentu su 4 žene, odnosno 36%.

U Hrvatskoj, kao i u drugim Europskim zemljama, bilježi se kontinuirani trend povećanja obrazovanja žena. Prema podacima Zavoda za statistiku u 2021. godini na visokim učilištima diplomiralo je od ukupno 33 415 studenata, udio studentica iznosio je 20 369 odnosno 61%.

Najviše studentica koje su završile studij zastupljeno je na umjetničkim akademijama, sveučilišnim studijima na fakultetima, stručnim studijima na fakultetima, na veleučilištima te na visokim školama.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku za lipanj 2022. godine o zaposlenima po područjima, u području javne uprava i obrane ukupno je zaposleno 107 641 osoba od toga 53 417 čine žene. U sudskoj vlasti žene čine većinu i nisu podzastupljeni spol, prema Izvješću Ministarstva pravosuđa i uprave za 2021. godinu u pravosuđu je ukupno bilo zaposleno 10 029 pravosudnih dužnosnika od kojih su 8 297 odnosno 71% bile žene.

Radna mjesta u policiji su dugi niz godina bila okarakterizirana kao „muška“, tek u posljednjih 40 godina dolazi do promjene te se otvara mogućnost ravnopravnog razvoja karijere u policijskoj službi za žene. Povijesni ulazak žena u policiju datira prije 150 godina, sredinom

19 stoljeća, žene su se zapošljavale na radna mjesta nadglednika žena i djece u zatvorima, pritvorima i duševnim bolnicama. Prva žena sa policijskim ovlastima, odnosno ovlasti za uhićenje je bila Alice Stebbins Wells zaposlena u policiji u Los Angelesu 1910. godine. Nakon toga se zapošljava sve veći broj žena u policiji međutim do usporavanja zapošljavanja žena u SAD-u dolazi 30-ih i 40-ih godina radi velike gospodarske krize i uvođenja novog modela rada policije „kontrola kriminala“ što je dovelo do odvrćanja od ideje zapošljavanja žena.

Ujedinjenu Kraljevinu Velike Britanije i Sjevernu Irsku možemo smatrati zemljom s najdužom tradicijom u području zapošljavanja žena u policijskom sustavu. Krajem I. svjetskog rata 1918. godine Metropolitanska policija odlučila je samostalno novačiti žene te je osnovana prva metropolitanska ženska patrola koja je na ulicama Londona počela raditi 1919. godine. Smatra se kako je rad utjecao na položaj žena, odnosno učinio ih sastavnim i neophodnim dijelom policijske službe. Značajan napredak dogodio se 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća, najznačajniji napredak je bio nakon donošenja Zakona o zabrani diskriminacije temeljem spola 1975. godine. Taj zakon zabranjuje stvaranje posebne „ženske“ policijske službe unutar policijske organizacije, ujednačava se plaća te se otvara mogućnost zapošljavanja u svim linijama rada.

U Republici Hrvatskoj su se stvari počele razvijati znatno kasnije nego što je to bilo u svjetskim okvirima, prvenstveno radi toga što je svoju neovisnost stekla 90-ih godina prošlog stoljeća. Neposredno nakon osamostaljenja započela je integracija žena u policijski sustav. Srednja policijska škola, koja ima tradiciju od 1972. godine primala je samo muškarce dok su žene u policijski sustav mogle ući isključivo pohađanjem temeljnog tečaja ili visokoškolskog obrazovanja. Srednja policijska škola „Josip Jović“ ponovno je ustrojena 2011. godine te je omogućeno srednjoškolsko obrazovanje za žene. Od tada pa do danas integracija žena i njihova zastupljenost u policijskim redovima ide prema naprijed, što govore i statistički podaci da je 2009. u MUP-u bilo zaposleno 13,5% a 2015. godine 17,60% žena.

Nakon Izvješća Europske komisije o napretku Republike Hrvatske u pristupanju Europskoj Uniji iz 2005. godine, u kojem je kao problem istaknuta nedovoljna zastupljenost žena u policijskom sustavu, Ministarstvo unutarnjih poslova postiglo je značajan napredak. Na napredak je utjecalo i donošenje Zakona o ravnopravnosti spolova 2008. godine.

Mogućnosti za žene u policiji, tijekom vremena se povećavaju i šire međutim njihov broj u odnosu na muške kolega je i dalje relativno nizak. Žene, osim što su podzastupljene u ukupnoj policijskoj populaciji, podzastupljene su i na rukovodećim radnim mjestima te u najvišim policijskim zvanjima.

U Republici Hrvatskoj je situacija iz godine u godinu poboljšava vezano uz povećanje broja žena policijskih službenica te je tako 2010. godine u policiji zaposleno 14,7% žena policijskih službenica, 2012. godine 16,4%, 2014. godine 17,5% te 2015. godine 17,6%. Međutim taj podatak je i dalje ispod onog postotka karakterističnog za razvijena demokratska društva od oko 25%.

Prema Balgač istraživanja su pokazala kako je situacija u stvarnosti sasvim drugačija te da je diskriminacija na radnom mjestu vrlo prisutna. Promjene u zakonodavstvu i politici čine se kao napredak za žene, te zaista pružaju „jednakost na papiru“, dok u stvarnosti nisu postignuti veliki napredci za žene tj. za položaj žena u policiji.

Žene svojim općim i specifičnim karakteristikama mogu uvelike unaprijediti policijski sustav u korist i građana i samog sustava u cijelosti. Koristi koje žene mogu donijeti sustavu su sljedeće:

- žene policijske službenice su obrazovanije nego muški kolege te pokazuju menadžerske vještine
- žene imaju bolje komunikacijske vještine
- žene su racionalnije i opreznije u svom postupanju, u konačnici pozitivnije utječu na muškarce
- muškarci policijski službenici koji sa ženama obavljaju ophodnju su manje agresivni
- građani se manje pritužuju na postupanje žena policijskih službenica
- veći broj žena policijskih službenica će poboljšati ugled i imidž agencije za provođenje zakona te unaprijediti odnos policije i zajednice
- žene policijske službenice se manje „upuštaju“ u nedozvoljena ponašanja u službi i izvan službe od muških kolega
- žene policijske službenice vrlo uspješno postupaju sa ženama žrtvama nasilnih kaznenih djela

Provedeno je istraživanje o rodno osjetljivoj policijskoj praksi koje je imalo sljedeće ciljeve:

- testirati novi mjerni instrument
- utvrditi i procijeniti do koje je mjere postojeća policijska praksa rodno osjetljiva
- utvrditi postoje li statistički značajne razlike u stavovima o rodnoj osjetljivosti policijske prakse među policijskim službenicima s obzirom na njihova pojedina socio – demografska obilježja (spol i rukovodni status)

Istraživanje o rodnoj osjetljivosti policijske prakse u Republici Hrvatskoj, imalo je prije svega za svrhu biti akcijsko istraživanje kojem je cilj utvrditi trenutno stanje u ovom području te na temelju toga donijeti preporuke za unaprjeđenje stanja u području rodne ravnopravnosti unutar

policijskog sustava. Uzimajući u obzir međunarodne i nacionalne pravne izvore, normativno pitanje ravnopravnosti, posebno područje rada, uključujući i policijski sustav, dobro je uređeno. Aktivnosti koje se planiraju poduzeti definirane su u okviru Nacionalne politike za ravnopravnost spolova.

Rezultati istraživanja javnog mnijenja unutar policijskog sustava pokazuju visoku razinu slaganja oko postojanja raskoraka između zagantiranih i ostvarenih prava žena, posebno na tržištu rada. To posebno vrijedi za policijske sustave u kojima još uvijek dominiraju muškarci. Ipak treba utvrditi kako se stanje u tom području iz godine u godinu poboljšava ali je još uvijek daleko od prihvatljivog.

4.1. ANKETNI UPITNIK – KARLOVAČKA ŽUPANIJA

Anketni upitnik je proveden online, sudionici u anketiranju su osobe zaposlene u javnoj upravi na području Karlovačke županije. Odabir uzorka je bio slučajan, odnosno odabrane su osobe zaposlene u javnoj upravi te je anketni upitnik dostavljen na e-mail adrese zaposlenika koje su javno dostupne te je u istraživanju sudjelovalo sto ispitanika.

Osnovni cilj anketnog istraživanja je bio utvrditi da li je položaj žena i muškaraca isti, da li žene i muškarci imaju jednake mogućnosti napredovanja na radnom mjestu te da li je plaća žena i muškarac ista.

U radu je postavljena temeljna hipoteza i dvije pomoćne koju bi online istraživanje potvrdilo ili opovrgnulo.

H1: Nejednak položaj žena i muškaraca na radnim mjestima

H2: Muškarci ostvaruju veće plaće od žena

H3: Muškarci češće dolaze na vodeće pozicije

Prvi dio ankete je upoznavanje ispitanika s temeljnim činjenicama o online anketi: *Poštovani/a, ovaj online upitnik se provodi s ciljem istraživanja mišljenja i stavova o položaju žena u javnoj upravi. Istraživanje se provodi u svrhu izrade završnog rada na temu „Feminizam u hrvatskoj javnoj upravi“ na Specijalističkom studiju javne uprave u Zagrebu. Molim Vas da izdvojite nekoliko minuta Vašega vremena i ispunite anketni upitnik. Hvala Vam na suradnji i izdvojenom vremenu!*

Drugim dijelom istraživanje, željelo se saznati da li su ispitanici upoznati sa pojmom feminizam, u kakvom radnom okruženju rade, njihova mišljenja o položaju žena, o jednakosti plaća između muškaraca i žena, o obrazovnoj strukturi na njihovim radnim mjestima te da li je ženama mjesto u politici.

Ispitanici su imali mogućnost izraziti svoje mišljenje o tome da li je ženama mjesto u politici, o položaju žena u privatno sektoru, pravima žena u javnom sektoru uz Likertovu skalu od 1 – izrazito se ne slažem do 5- izrazito se slažem (1- potpuno netočno, 5- potpuno točno, 1- nikad do 5- uvijek) . Ispitanici su još odgovarali na pitanja da li su upoznati sa pojmom feminizam i njegovim značenjem te pitanja o obrazovnoj strukturi na njihovim radnim mjestima te zastupljenosti spolova.

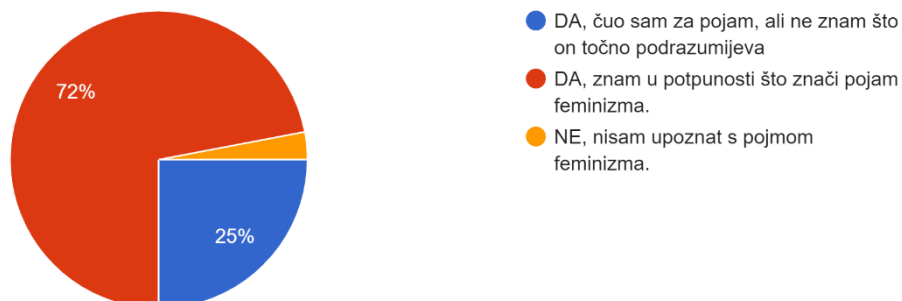
4.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Provesti ćemo analizu dobivenih rezultata istraživanja.

Grafikon 1. Poznavanje pojma feminizam

1. Da li ste upoznati sa pojmom feminizam?

100 odgovora

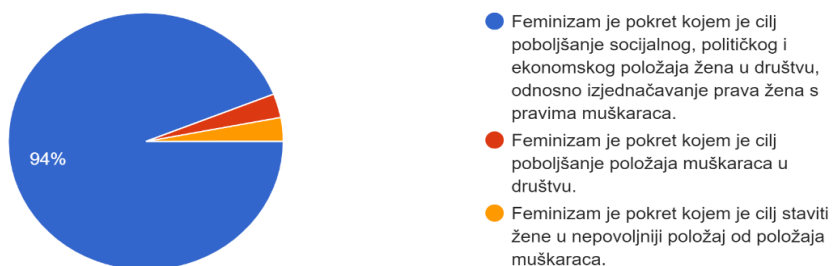
Izvor: Autorica rada

Većina ispitanika (72%) je upoznata sa pojmom feminizam i zna što on podrazumijeva iako je još uvijek dosta velik postotak ispitanika (25%) koji su čuli za pojam feminizam ali ne znaju što on točno podrazumijeva.

Grafikon 2. Definicija feminizma

2. Koja od navedenih tvrdnji najbolje opisuje pojam "feminizam"?

100 odgovora

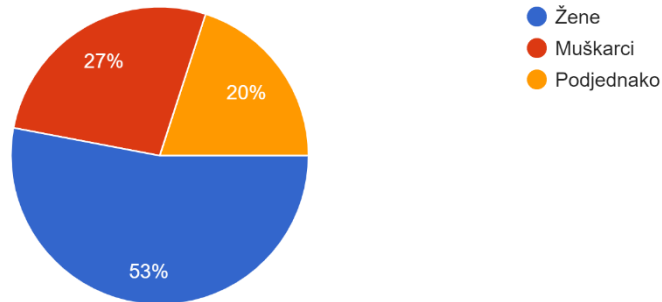
Izvor: Autorica rada

Sa definicijom feminizma i njegovim značenjem upoznato je (94%) ispitanika.

Grafikon 3. Zastupljenost žena i muškaraca u radnom okruženju ispitanika

3. Da li je u Vašem radnom okruženju zaposleno više žena ili muškaraca?

100 odgovora

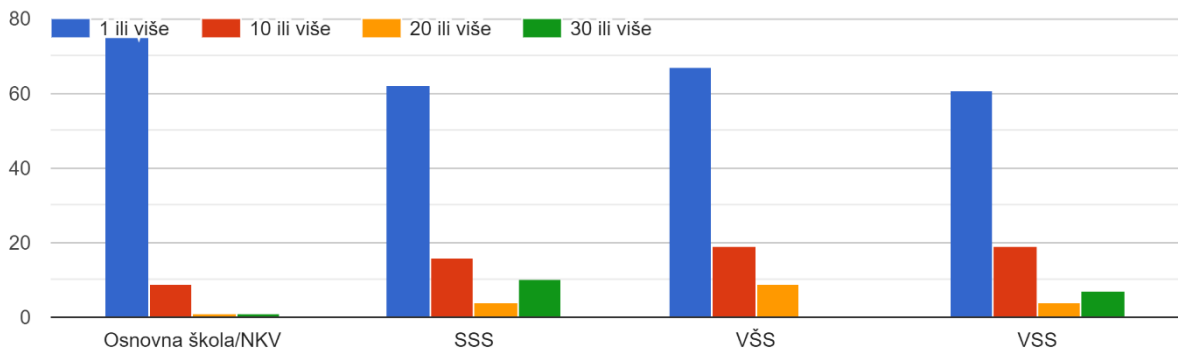

Izvor: Autorica rada

Prema provedenom istraživanju kod 53% ispitanika je više žena u radnom okruženju nego muškaraca.

Grafikon 4. Obrazovna struktura u radnom okruženju ispitanika

4. Koliko je žena na Vašem radnom mjestu zaposleno sa sljedećim stupnjem obrazovanja:

Izvor: Autorica rada

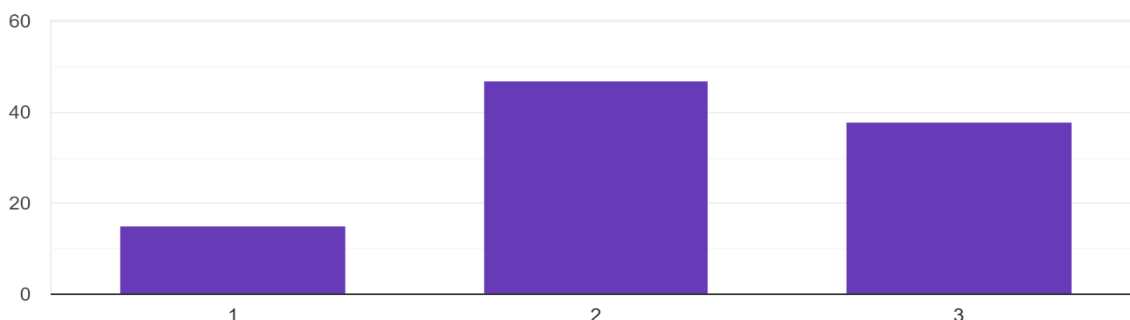
Obrazovna struktura je sljedeća:

- 1 ili više osoba sa osnovnom školom/NKV- 75%
- 1 ili više osoba sa SSS – 62%
10 ili više osoba sa SSS – 16%
- 1 ili više osoba sa VŠS- 67%

- 10 ili više osoba sa VŠS – 16%
- 4. 1 ili više osoba sa VSS – 61%
- 10 ili više osoba sa VSS – 19%

Grafikon 5. Stupanj obrazovanja

5. Tko postiže manji stupanj obrazovanja?
100 odgovora

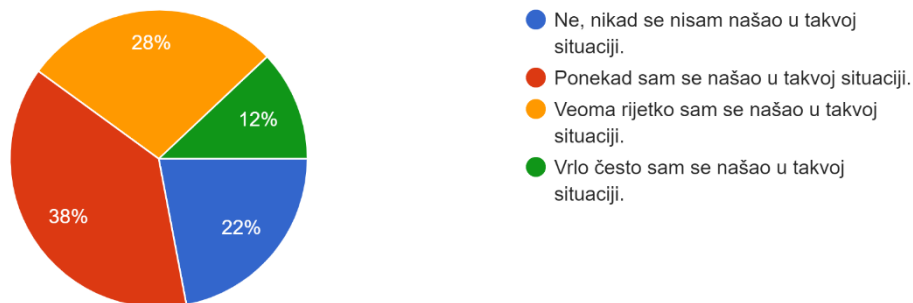

Izvor: Autorica rada

Na pitanje „Tko postiže manji stupanj obrazovanja?“ 47% ispitanika smatra da se obrazovanje postiže podjednako dok 38% ispitanika smatra da muškarci ostvaruju manji stupanj obrazovanja a 15% smatra da žene postižu manji stupanj obrazovanja.

Grafikon 6. Da li su se ispitanici susreli sa diskriminacijom

6. Da li ste se tijekom Vašeg radnog staža našli u situaciji koju bi ste opisali kao "diskriminacija"?
100 odgovora

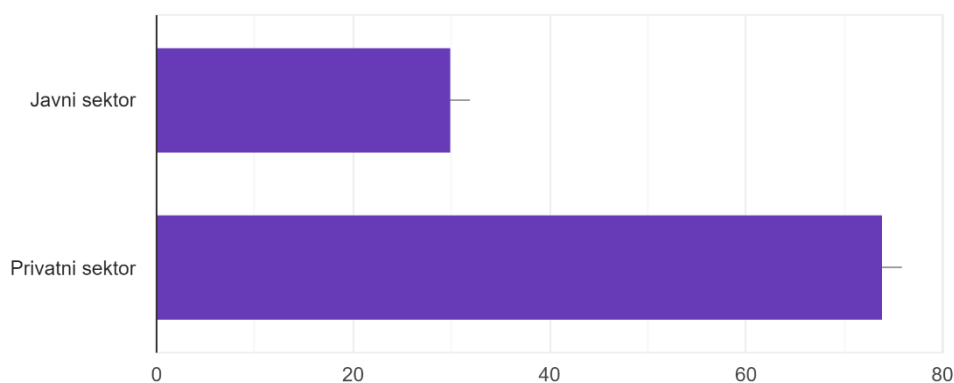
Izvor: Autorica rada

Na pitanje da li su se ispitanici susreli tijekom svog radnog staža sa diskriminacijom njih 38% se je ponekad našlo u takvoj situaciji dok ih se je 12% vrlo često našlo u takvoj situaciji a 22% ih se nikada nije našlo u takvoj situaciji.

Grafikon 7. Izloženost diskriminaciji

7. U kojem sektoru se žene više susreću sa diskriminacijom?

100 odgovora

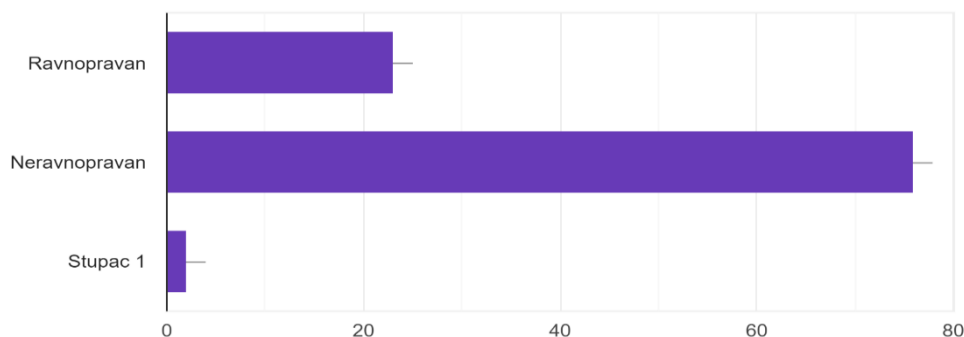
Izvor: Autorica rada

Na pitanje u kojem sektoru se žene češće susreću sa diskriminacijom, 70% ispitanika smatra da je to češće u privatnom sektoru dok 30% ispitanika smatra da je to u javnom sektoru.

Grafikon 8. Položaj žena u odnosu na muškarce

8. Kakav je položaj žena u Hrvatskoj u odnosu na muškarce?

100 odgovora

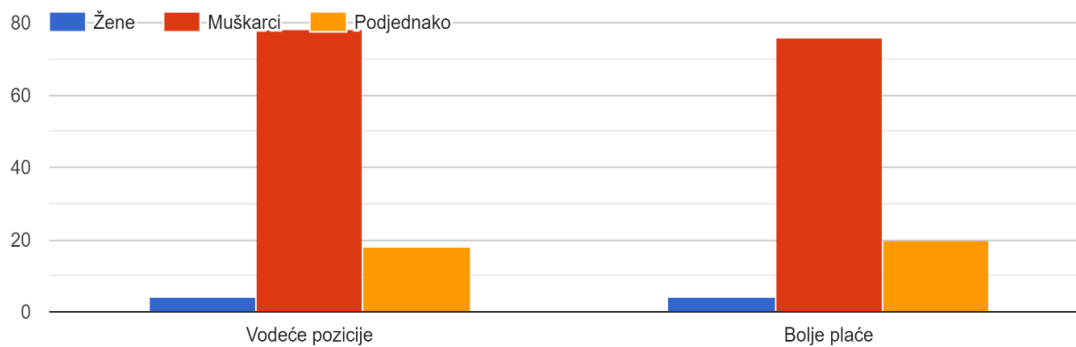

Izvor: Autorica rada

76% ispitanika smatra da je položaj žena neravnopravan u odnosu na muškarce.

Grafikon 9. Vodeći položaj i plaća

9. Tko po Vama češće dolazi na vodeće pozicije i ostvaruje bolje plaće?

Izvor: Autorica rada

Na pitanje tko češće dolazi na vodeće pozicije i ostvaruje bolje plaće ispitanici su odgovorili na sljedeći način:

Vodeće pozicije:

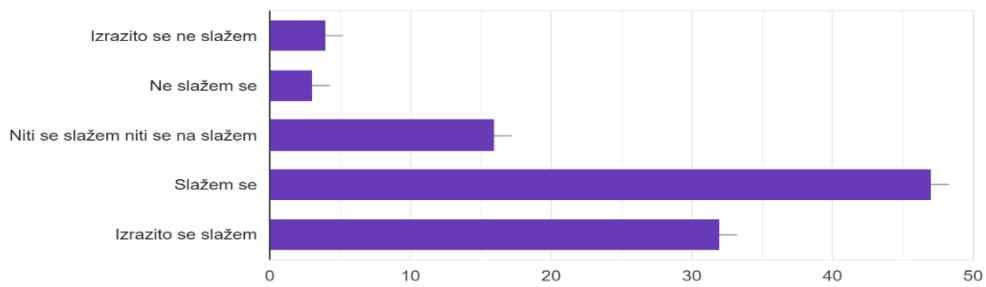
- 78% ispitanika smatra da na vodeće pozicije češće dolaze muškarci
- 18% ih smatra da je to podjednako
- 4% smatra da su to žene

Bolja plaća:

- 76% ispitanika smatra da muškarci ostvaruju bolju plaću
- 20% ih smatra da je to podjednako
- 4% smatra da žene ostvaruju bolju plaću

Grafikon 10. Da li je ženama mjesto u politici

10. Slažete li se da je ženama mjesto u politici?
100 odgovora

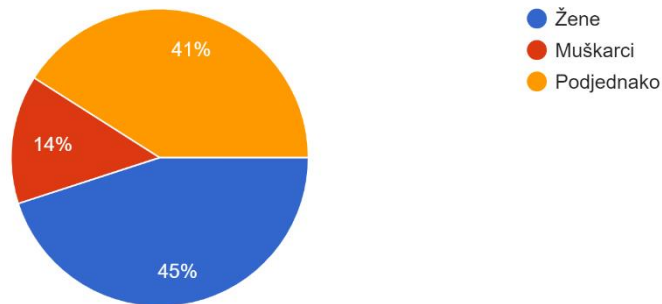

Izvor: Autorica rada

Na pitanje da li je žena mjesto u politici 47% ispitanika se slaže sa tim da je ženama mjesto u politici, a 4% ispitanika se ne slaže sa tim.

Grafikon 11. Lideri

11. Tko su po Vama bolji lideri?
100 odgovora

Izvor: Autorica rada

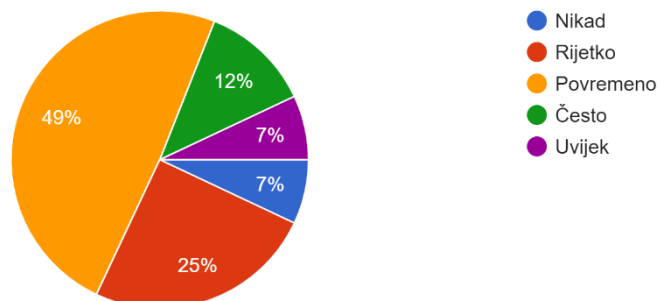
Na pitanje tko su bolji lideri tj. vođe 45% ispitanika smatra da su to žena a 41% da su muškarci.

Grafikon 12. Prava žena u javnom sektoru

12. Ostvaruju li žene dovoljno prava u javnom sektoru?

100 odgovora

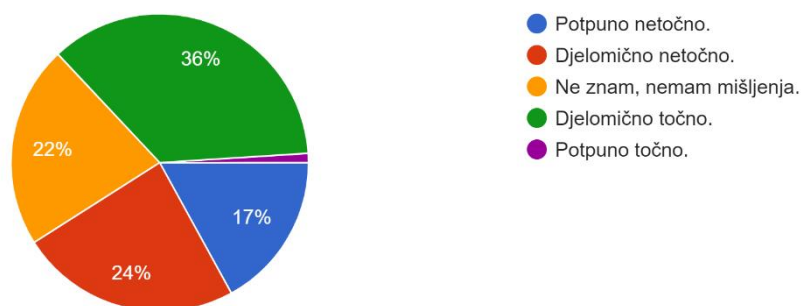
Izvor: Autorica rada

Da li žene ostvaruju dovoljno prava u javno sektoru, 49% ispitanika smatra da povremeno ostvaruju dovoljno prava dok 25% ispitanika smatra da žene rijetko ostvaruju dovoljno prava u javnom sektoru.

Grafikon 13. Položaj žena u privatnom sektoru

13. Položaj žena je bolji u privatnom sektoru.

100 odgovora

Izvor: Autorica rada

36% ispitanika smatra da je položaj žena bolji u privatnom sektoru dok ih 24% smatra da je to djelomično netočno.

Na osnovu provedenog anketnog istraživanja možemo zaključiti da su ispitanici upoznati sa pojmom feminizam i njegovim značenjem. Prema istraživanju možemo zaključiti da je i obrazovna struktura napredovala te da je sve više zaposlenika sa VŠS i VSS. Ispitanicu su mišljenja da je ženama mjesto u politici te da su žene u svakom slučaju bolji lideri. Ali nailazimo na problem koji se vuče kroz cijeli razvojni period feminizma a to je „tko češće dolazi na vodeće položaje i ostvaruje bolje plaće“, prema anketnom istraživanju možemo zaključiti da se taj problem nije riješio odnosno da u tom pogledu nije došlo do izjednačavanja žena i muškaraca.

Žene u Republici Hrvatskoj imaju načelno prema zakonu jednake mogućnosti i prilike za napredovanje na svim razinama, međutim u praksi je situacija potpuno drugačija, pogotovo u ruralnim sredinama. Razlog tome je vrlo mali postotak uključenih žena u političku sferu djelovanja. Zadnjih godina se ta praksa mijenja ali još uvijek nedovoljno za ravnopravni položaj. Žene puno bolje iskorištavaju priliku koju dobiju za školovanje ili za odrađivanje poslovnih zadataka, imaju više sluha za razumijevanje tuđih problema, lakše uvažavaju socijalne, rasne, kulturne i sve ostale posebnosti pojedinaca. Žene su usmjeren prema svom osobnom napredovanju, ulaganju u znanje, obrazovanje i kvalifikaciju, dok su muškarci orijentirani na osobno profiliranje na političkoj sceni

5. ZAKLJUČAK

Kroz ovaj rad je obrađena tema Feminizam u hrvatskoj javnoj upravi. Temu sam obradila na način da sam provela anketno istraživanje o položaju žena u javnoj upravi na području Karlovačke županija. Prema anketnom istraživanju zaključila sam da je dosta žena zaposleno u javnoj upravi ali da nisu zadovoljne svojim položajem i pravima koja ostvaruju. Kroz istraživanje sam zaključila da žene i dalje ne ostvaruju dovoljno prava. Kroz povijesni razvoj feminizma vidjeli smo da su se žene borile da imaju pravo na zapošljavanje, obrazovanje, bolje plaće i pravo na pobačaj. Od svih prava za koja su se feministkinje borile žene su ostvarile samo neka prava. Ostvarile su pravo na obrazovanje, zaposlenje ali što se tiče plaća žene su i dalje za to pravo zakinute. Kroz anketu, ispitanici su potvrdili da smatraju da muškarci ostvaruju bolje plaće i dolaze na bolje položaje. Od 100 ispitanika 36 ih smatra da je položaj žena bolji u privatnom sektoru. Na pitanje tko su bolji lideri 45% ispitanika smatra da su to žene iako u praksi ima jako malo žena na vodećim položajima. Položaj žena u javnoj upravi i u politici je usko povezan, broj žena se je u politici povećao ali vrlo mali broj njih je na vodećim položajima. Iako je danas velik broj žena zaposlen u javnom sektoru, žene su obrazovane ali i dalje smatram da nisu izjednačene po pravima koja ostvaruju sa muškarcima. Prije pisanja ovog rada, smatrala sam da je položaj žena dobar, da su ravnopravne sa muškarcima ali kroz pisanje rada i provedeno istraživanje zaključila sam da to u praksi nije tako. Da su žena i dalje često diskriminirane i u vrlo lošem položaju, od obiteljskog doma pa do radnog mjesta.

Da bi se položaj žena poboljšao smatram da treba još neko vrijeme proći ali isto tako smatram da se mora promijeniti razmišljanje i svijest o ženama, žene trebaju imati jednaka prava kao muškarci, istu plaću, jednaku mogućnost dolaska na vodeće položaje zbog toga što se žene bolje snalaze u kriznim, nepredvidivim situacijama zbog urođene intuicije brzog adaptiranja i svladavanja problema, samim tim žene dobivaju sve veću važnost na svim razinama odlučivanja te polako postaje lideri na tržištu rada ali i na političkoj sceni.

LITERATURA

Knjige:

1. Balgač I., Žene u policiji, Rodni aspekti policijske prakse u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2017.
2. Beauvoir de Simone , Drugi pol, BIGZ, Beograd, 1982.
3. Butler J., Nevolje s rodom, Feminizam i subverzija identiteta, Prevele M. Paić- Jurinić, Zagreb, Ženska infoteka, 2000.
4. Jurič M., Feminizam u Hrvatskoj zablude i obmane, Zagreb, Dan d.o.o., 2004.
5. Seminar Žene i politika: Pitanje roda u političkoj teoriji, Zagreb, Ženska infoteka, 2002.
6. Watkins S.A., Rueda M., Rodriguez M., Feminizam za početnike, Prevela Paić- Jurinić M., Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.

Članci:

1. Bedeković V., Ravlić Ž., Položaj žena u rukovodećim strukturama službi jedinica lokalne uprave i područne (regionalne) samouprave na primjeru Virovitičko podavske županije, Praktični menadžment : stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta, Vol. 2 No. 1, 2011., <https://hrcak.srce.hr/71842>
2. Galić B., ekofeminizam- novi identitet žene, Socijalna ekologija : journal for environmental thought and sociological research = Socijalna ekologija : Zeitschrift für Umweltgedanken und soziologische Forschung, Vol. 8 No. 1-2, 1999., <https://hrcak.srce.hr/141668>
3. Janković V., Cyberfeminizam između teorije i pokreta, Osvrt na Hrvatsku, Socijalna ekologija : journal for environmental thought and sociological research = Socijalna ekologija : Zeitschrift für Umweltgedanken und soziologische Forschung, Vol. 18 No. 1, 2009., <https://hrcak.srce.hr/41031>
4. Leinert Novosel S., Žene u politici: je li intervencija potrebna?, Politička misao : časopis za politologiju, Vol. 31 No. 4, 1994., <https://hrcak.srce.hr/110550>
5. Leinert Novosel S., Društveni položaj žena u Republici Hrvatskoj: žena i obitelj (1999.-2016.), Politička misao : časopis za politologiju, Vol. 55 No. 1, 2018., <https://hrcak.srce.hr/196782>
6. Mihaljević D., Feminizam – što je ostvario?, Mostariensia : časopis za društvene i humanističke znanosti, Vol. 20 No. 1-2, 2016, <https://hrcak.srce.hr/file/252127>

7. Pološki Vokić N., Bulat I., Što žene lideri unose u politiku- psihološka i radna obilježja, stil vođenja, interesi i perspektive, EFZG working paper series, Vol. No. 01, 2013., <https://hrcak.srce.hr/136784>
8. Potkonjak S., Između politike pokreta i politike znanja: Feminizam i ženski/rodni studiji u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Sloveniji, Studia ethnologica Croatica, Vol. 20 No. 1, 2008., <https://hrcak.srce.hr/29457>
9. Vukojičić Tomić T., Manojlović Toman R., Lopižić I., Upravljanje razlikama u javnoj upravi: Pristupi, primjeri dobrih praksi i stanje u Hrvatskoj, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. XII No. 1., 2021., str. 319.-320. <https://hrcak.srce.hr/260608>
10. Šinko M., Nastanak i formativno razdoblje feminističkog pokreta u Sloveniji i Hrvatskoj, Političke analize : tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol. 9 No. 33-34, 2018., <https://hrcak.srce.hr/205961>

Zakon:

1. Zakonu o ravnopravnosti spolova (NN broj 82/08, 69/17)

Internet izvori:

1. Libela portal o rodu, spolu i demokraciji, Povijest pokreta: Feminizam prvog vala, <https://www.libela.org/sa-stavom/8838-povijest-pokreta-feminizam-prvog-vala/>
2. Sabor Republike Hrvatske, <https://www.sabor.hr/hr/zastupnici/statisticki-pokazatelji>
3. Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova, <https://ravnopravnost.gov.hr/istaknute-teme/zastupljenost-zena-u-politici/lokalni-izbori-2021/3448>
4. Državni zavod za statistiku
<https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/trziste-rada/place/>
<https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29220>
<https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29014>
5. Odgovorno.hr <https://odgovorno.hr/utjecu-li-eu-zene-javno-na-zivot-drustva/>
6. Ministarstvo pravosuđa i uprave

<https://mpu.gov.hr/statisticki-prikaz/22205>

https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategije,%20planovi,%20izvje%C5%A1%C4%87a/Statisti%C4%8Dko_izvje%C5%A1%C4%87e_o%20radu%20sudova%202021.pdf

POPIS ILUSTRACIJE

GRAFIKON 1. POZNAVANJE POJMA FEMINIZAM	30
GRAFIKON 2. DEFINICIJA FEMINIZMA	30
GRAFIKON 3. ZASTUPLJENOST ŽENA I MUŠKARACA U RADNOM OKRUŽENJU ISPITANIKA	31
GRAFIKON 4. OBRAZOVNA STRUKTURA U RADNOM OKRUŽENJU ISPITANIKA	31
GRAFIKON 5. STUPANJ OBRAZOVANJA.....	32
GRAFIKON 6. DA LI SU SE ISPITANICI SUSRELI SA DISKRIMINACIJOM.....	32
GRAFIKON 7. IZLOŽENOST DISKRIMINACIJI.....	33
GRAFIKON 8. POLOŽAJ ŽENA U ODNOSU NA MUŠKARCE.....	33
GRAFIKON 9. VODEĆI POLOŽAJ I PLAĆA	34
GRAFIKON 10. DA LI JE ŽENAMA MJESTO U POLITICI.....	35
GRAFIKON 11. LIDERI	35
GRAFIKON 12. PRAVA ŽENA U JAVNOM SEKTORU	36
GRAFIKON 13. POLOŽAJ ŽENA U PRIVATNOM SEKTORU	36